

De groei van Zuid-Afrika naar eenheid dankzij of ondanks de Boerenoorlog

naam	FAA Koreman
studentnummer	3362248
soort scriptie	essay
studieonderdeel	onderzoeksseminar III, Goed en Fout in de Boerenoorlog
aantal woorden	14.935
datum van inleveren	14 juni 2012

Inhoud

1. Inleiding	3
1.1. Onderzoeksvraag	5
1.2. Afbakening onderzoek	5
1.3. Methodologie.....	6
1.4. Begrippenkader	6
2. De periode voor de Boerenoorlog 1870 - 1899.....	8
2.1. Groot-Brittannië	8
2.2. Transvaal	10
2.3. De Kaap Kolonie	16
2.4. Imperialisme.....	18
2.5. Goud	22
3. De Boerenoorlog 1899 - 1902.....	25
3.1. Groot-Brittannië	25
3.2. Transvaal	26
3.3. De Kaap Kolonie	27
4. De periode na de Boerenoorlog 1902-1907	28
4.1. Groot-Brittannië	28
4.2. Transvaal	31
4.3. De Kaap Kolonie	35
4.4. Imperialisme.....	35
4.5. Goud	36
5. Naar een Unie 1907-1910	39
6. Conclusies	41
Literatuur.....	44

1. Inleiding

Dit essay is geschreven in het kader van het college “Goed en fout in de Boerenoorlog”, dat gedoceerd is door de heer Dr. M.P. Bossenbroek, in het voorjaar van 2012. Met Boerenoorlog wordt bedoeld de oorlog die gevoerd werd tussen de republieken van Transvaal en Oranje Vrijstaat enerzijds en het Britse Imperium anderzijds en die duurde van 1899 tot 1902.

De naam van het vak is al gelijk een uitdaging, want geschiedenis is niet te schrijven in termen van goed en fout. Geschiedenis is hetgeen geweest is en een oordeel daarover is een beoordeling met de wijsheid van nu. Voor een oordeel dat in deze tijd gegeven wordt geldt, dat het een oordeel is met het perspectief van deze tijd, zodat dit oordeel in een latere tijd weer anders gezien kan worden. Termen als goed en fout zijn dus geen goede analysemiddelen, gezien het waardekarakter van heden hiervan. Daar komt bij dat de beschouwing van goed en fout in de Boerenoorlog al in de periode zelf zeer diffuus was. Er waren vele grijstinten tussen de uiterste standpunten, zoals voor of tegen de Boeren. Daarbij verschoven deze posities ook nog eens in de tijd, bijvoorbeeld doordat sommige Boeren zich in de loop van de oorlog aan de kant van de Britten schaarden, zoals de Boerengeneraal Piet de Wet deed, die zich aan het einde van de oorlog verbond met de Engelsen tegen de Boeren. Na de oorlog was er korte tijd wel sprake van “goed of fout in de oorlog” in de overwonnen gebieden Transvaal en Oranjerivier Kolonie. In één samenleving moesten verbitterde tegenstanders en meelopers van de Engelsen met elkaar een nieuw evenwicht zien te vinden om samen te leven. Als snel werden deze tegenstellingen echter achterhaald door het gemeenschappelijke denken dat zich begon te ontwikkelen, dat gericht was op eenheid en het afzetten tegen het Britse koloniale bestuur.

Een beter invalshoek voor een beschouwing is het vergelijken van doelen en posities voor de Boerenoorlog met de resultaten erna. Daarbij zijn ontwikkelingen over langere tijd die een zekere continuïteit laten zien vooral van belang voor een beter begrip. Dat individuele personen en korte termijnontwikkelingen ook een rol hebben gespeeld moge duidelijk zijn, maar op de golven van de lange termijnontwikkelingen, moet dit eerder als een rimpeling gezien worden, die voor of tegen de tendens ging. In die zin sluit deze beschouwing enigszins aan bij de Annalesschool en het door Braudel gehanteerde begrip Longue Durée, en wordt de vraag gesteld welke ontwikkelingen over langere termijn de eenwording van Zuid-Afrika kunnen verklaren.

Er is heel veel geschreven over de Boerenoorlog, maar er is vooral geschreven over het verloop van de oorlog, over de oorzaken en over de schuldvraag. Zonder overdrijving kan gezegd worden dat vele

honderden boeken geschreven zijn over deze oorlog. Het idee dat daar nog iets nieuws aan toe te voegen is, zou van hubris getuigen. Maar anderzijds kan gesteld worden dat ondanks de uitgebreide literatuur over dit onderwerp, de verbazing blijft overheersen waarom deze oorlog nu eigenlijk gevoerd is. Blijkbaar is in de veelheid van duidingen moeilijk een overheersende opinie aan te wijzen die overtuigend verklaart waarom deze oorlog plaats vond. Daarom kan elke nieuwe beschouwing weer een bijdrage leveren aan de vraag wat nu eigenlijk aan de basis lag van dit conflict in Zuid-Afrika en hoe dit opgelost is.

Wat vooral opvalt in de vele geschriften over de Boerenoorlog is dat er weinig geschreven is over de periode na deze oorlog. Blijkbaar vonden latere generaties dit geen interessante periode meer, aangezien ze minder spectaculair was als de dramatische gebeurtenissen in de Boerenoorlog. De Boeren waren zelf te druk bezig met overleven en opbouwen, zodat er weinig aandacht was voor verwerking van de oorlog. De beide Boerenrepublieken waren overwonnen, het land was verwoest en de mensen leden honger. In de Kaap Kolonie en Natal ontstond een economische depressie die jaren heeft geduurd. Maar ondanks deze moeilijkheden wisten de Afrikaners, de blanke Afrikaans sprekende inwoners van Zuid-Afrika, deze crisis te boven te komen. In de periode van opbouw na de oorlog groeide een toenemend verzet in alle vier de koloniën, Kaapkolonie, Natal, Transvaal en Oranjerivier Kolonie, tegen het Britse bestuur. De Afrikaners wisten zich zelfs te verenigen, wat al sinds de jaren dertig van de negentiende eeuw niet meer gelukt was. Daardoor raakten de Britten in 1907 overtuigd van de noodzaak Transvaal en Oranje Rivier Kolonie zelfbestuur te geven. Dit gaf de vier koloniën de mogelijkheid op basis van gelijkheid te praten over een unie. Dit ging zelfs zo snel dat al in 1910 de Unie van Zuid-Afrika ontstond, een dominion binnen het Britse Imperium. Zoals vaak gesteld wordt: de Boeren verloren de oorlog, maar wonnen de vrede.

Hoe valt deze verrassende wending van posities te verklaren. Het duidt er op dat zowel in beide overwonnen landsdelen, als ook in de Kaap Kolonie en Natal, factoren en ontwikkelingen aanwezig waren die deze eenwording mogelijk maakten. Hiervoor zullen waarschijnlijk al ontwikkelingen en factoren aan te wijzen zijn die al dateren van voor de Boerenoorlog, die dan een deel van de verklaring kunnen geven voor het snelle eenwordingsproces. Uniformerende tendensen kunnen onderbroken zijn door de Boerenoorlog, maar werden misschien ook juist versterkt door de oorlog. Feit is de verrassend snelle eenwording van Zuid-Afrika en het krachtige herstel na de Boerenoorlog in een periode van acht jaar.

1.1. Onderzoeksvraag

De ontwikkeling binnen Zuid-Afrika na de Boerenoorlog gericht op herstel, reconciliatie en eenwording wist te overwinnen, ondanks tegenkrachten. Gezien het uiteindelijke resultaat, de Unie van Zuid-Afrika, waarin de vier koloniën opgingen in 1910, is de vraag of processen aan te wijzen zijn die over langere tijd een ontwikkeling richting eenwording verklaren. In dit essay zal onderzocht worden in hoeverre er sprake was van continuïteit in het proces van eenwording van Zuid-Afrika, dankzij of ondanks de Boerenoorlog, resulterend in de vorming van de Unie van Zuid-Afrika in 1910. De periode die beschouwd wordt loopt van 1870 tot 1910

De volgende deelvragen zullen aan de orde komen: Hoe veranderden de posities van Groot-Brittannië en Transvaal in de periode 1870 tot 1910, met name voor, in en na de Boerenoorlog, ten opzichte van elkaar; Wat was de rol van Kaapkolonie hierbij; Waardoor kregen de koloniën Transvaal en Oranjerivier reeds in 1907 zelfbestuur en kon al in 1910 een Unie van Zuid-Afrika tot stand komen, terwijl de oorlog gericht was geweest op de suprematie van het Engelse bestuur; In hoeverre is er een dominante positie voor Transvaal en de Boeren in de Unie van Zuid-Afrika; Welke ontwikkeling maakte het Engelse imperialisme door; Hoe is het snelle economische herstel na de Boerenoorlog te verklaren; Welke rol speelde het goud bij de eenwording van Zuid-Afrika.

1.2. Afbakening onderzoek

De periode die onderzocht wordt loopt vanaf 1870, als in steeds meer Europese landen de gouden standaard ingevoerd wordt, tot 1910. In 1910 komt de Unie van Zuid-Afrika tot stand, wat een stabilisatie betekende voor de verhoudingen tussen Groot-Brittannië en Zuid-Afrika, maar ook voor de interne verhouding in Zuid-Afrika.

Geografisch wordt het onderzoek afgebakend door gebieden die van minder belang zijn voor het beantwoorden van de onderzoeksvraag ook minder te behandelen. Dit geldt voor Oranje Vrijstaat en Natal, omdat deze gebieden maar marginale invloed hadden op de ontwikkeling op de langere termijn. Buiten beschouwing gelaten zijn: Rhodesië (nu Zimbabwe), Bechuanaland (nu Botswana) en Zuidwest-Afrika (nu Namibië). Hoewel er wel banden waren met de blanken die zich daar vestigden, zijn de invloeden op de eenwording van Zuid-Afrika minimaal. Ook de protectoraten Nyasaland (Malawi), Basutoland (nu Lesotho) en Swaziland zijn buiten beschouwing gelaten, want eveneens minder relevant. Ook de banden met andere dominions en koloniën zijn buiten beschouwing gelaten, evenals de relatie met andere Europese landen dan Engeland, voor zover niet nadrukkelijk van belang.

De eenwording van Zuid-Afrika is vooral te verklaren uit de ontwikkeling van de relaties tussen

Groot-Brittannië en Transvaal en daarnaast in mindere mate de Kaap Kolonie als overgangsgebied in de politieke en economische ontwikkelingen.

Voor Engeland is alleen gekeken naar de directe raakvlakken met Zuid-Afrika, voor zover deze invloed hadden op de eenwording van Zuid-Afrika. De complexe interne verhoudingen in Engeland aan het einde van de negentiende eeuw worden daarbij alleen meegenomen voor zover die aanwijsbare gevolgen hebben voor Zuid-Afrika. Dit betekent bijvoorbeeld dat er niet nagegaan wordt hoe en waarom het imperialisme in Engeland kon groeien naar een agressieve vorm. Het Engels imperialisme wordt als een gegeven beschouwd en als verklaringsmodel toegepast voor Zuid-Afrika.

1.3. Methodologie

Als analysekader is gekozen voor de periodisering voor-, in- en na de Boerenoorlog. Daarnaast is gekozen voor de geografisch eenheden Groot-Brittannië en Transvaal. De Kaap Kolonie wordt besproken als overgangsgebied tussen beiden. Oranje Vrijstaat en Natal zijn van minder betekenis voor de analyse en zullen dus summierder behandeld worden. Als derde invalshoek is gekozen voor een thematische benadering: imperialisme en goud. Het onderzoek wordt gebaseerd op Engelse en Zuid-Afrikaanse secundaire literatuur. Als primaire bronnen zijn gepubliceerde verdragen, briefwisselingen en contemporaine boeken gebruikt.

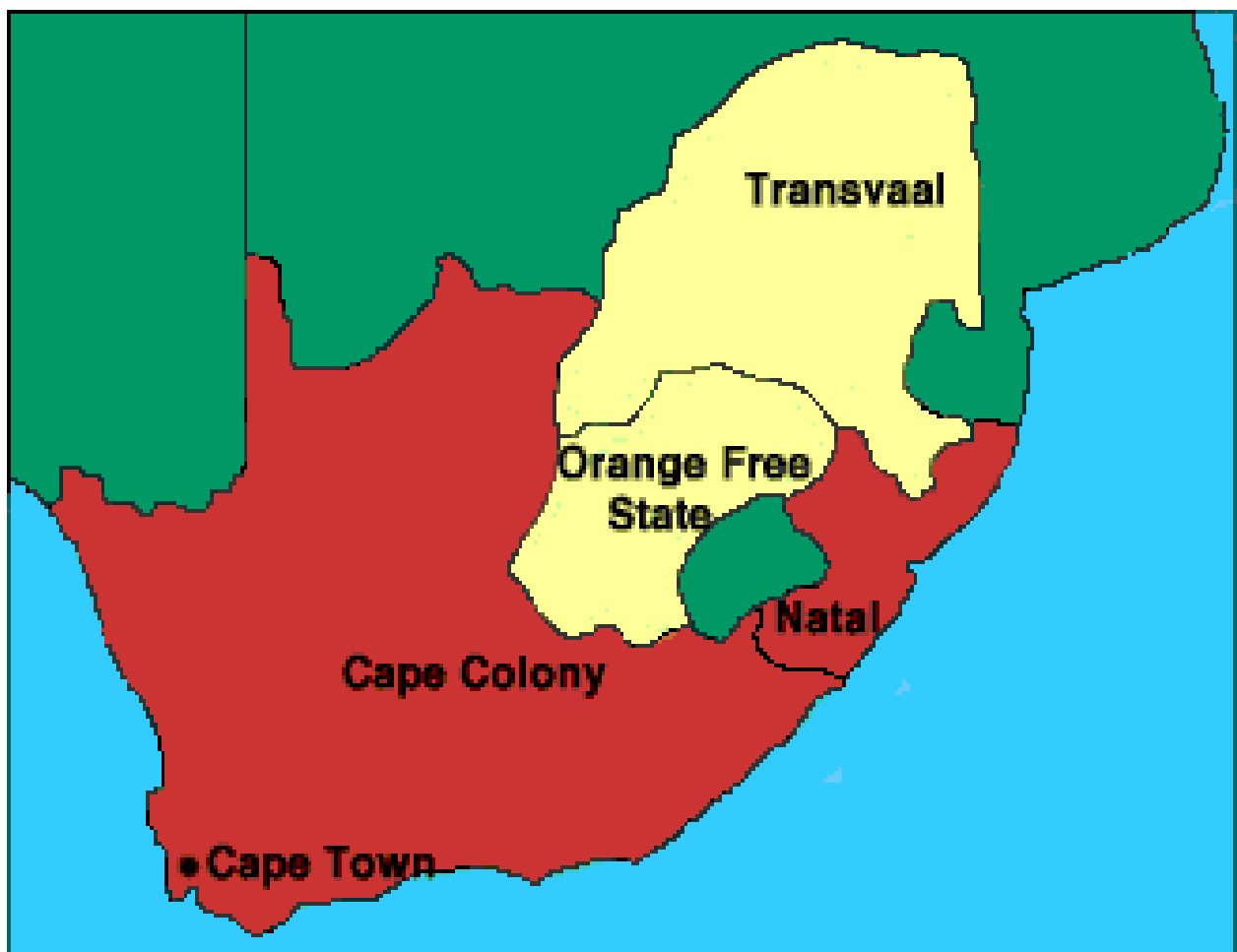
1.4. Begrippenkader

Alvorens verder te gaan met analyse moet een begrippenkader gedefinieerd worden dat voor dit essay gebruikt zal worden. Met Afrikaans wordt de taal van de Afrikaners aangeduid, die hoofdzakelijk afgeleid is uit het Nederlands uit de zeventiende en achttiende eeuw. Boeren zijn die groep van Afrikaners die in Transvaal en Oranje Vrijstaat woonden (let wel, deze definitie kan afwijken van door anderen gebruikte definities). Uitlanders zijn de buitenlanders die en masse naar Transvaal stroomden na de goudvondsten van 1866 en die in of voor de goudmijnen werkten.

Transvaal zal voor het gemak in dit essay steeds gebruikt worden als term, ook voor die periodes dat dit gebied officieel Zuid Afrikaanse Republiek heette (1852-1902) danwel Transvaal Kolonie (1902-1910). In de eerste Boerenoorlog in 1881 maakten de Boeren hun annexatie in 1877 door de Engelsen ongedaan. De tweede Boerenoorlog, verder genoemd Boerenoorlog of kortweg de oorlog, werd gevoerd tussen de republieken van Transvaal en Oranje Vrijstaat enerzijds en het Britse Imperium

anderzijds en duurde van 1899 tot 1902. De Bittereinders wilden aan het einde doorvechten, de Handsuppers gaven zich over en de National Scouts vochten voor de Engelsen.

Een (kroon)kolonie is een Brits overzees gebied onder suzereiniteit van Groot-Brittannië, maar geen deel van Engeland zelf. Kroonkoloniën werden bestuurd door een gouverneur. Bij het verwerven van meer zelfstandigheid konden de kroonkoloniën een eigen regering krijgen en een parlement. Een dominion is een volledig zelfstandig onderdeel van het Britse Rijk dat alleen voor het buitenlandse- en veiligheidsbeleid afhankelijk is van het Verenigd Koninkrijk, hetgeen voor Zuid-Afrika gold na 1910. Het totale Britse gebied omvatte tot 1902 naast de Kaap Kolonie (ook De Kaap genoemd) en Natal, de protectoraten Bechuanaland, Basutoland en Swaziland. Protectoraten vielen niet volledig onder de suzereiniteit van Engeland. De Hoge Commissaris van Zuid-Afrika was tevens gouverneur van de Kaap Kolonie in de negentiende eeuw, zodat hij verantwoordelijk was voor het totale Britse gebied.

Kaart van Zuid-Afrika met de koloniën De Kaap en Natal, de republieken Transvaal en Oranje Vrijstaat

2. De periode voor de Boerenoorlog 1870 - 1899

2.1. Groot-Brittannië

Engeland was in de negentiende eeuw de dominante politieke en economische macht in de wereld. Het was de eerste industriële natie en lange tijd de grootste producent ter wereld. Het vormde een handelsrijk dat de wereld omspande, met Londen als het financiële centrum, en een vloot die geen gelijke kende. Binnen Europa voerde Engeland een politiek van Splendid Isolation, hetgeen betekende dat het land zich afzijdig hield van allianties met andere grote Europese mogendheden. Groot-Brittannië streefde naar een machtssevenwicht binnen Europa en greep alleen in als dit evenwicht verstoord dreigde te raken. Buiten Europa was het beleid van Engeland er op gericht om de vrije handel mogelijk te maken en om haar koloniën te beschermen. Hiervoor was een vrije scheepvaart essentieel, speciaal die naar India. De route via het Suez kanaal was in 1869 beschikbaar gekomen, maar de route via De Kaap was in tijden van onrust een belangrijk alternatief en werd dus als een strategisch belang gezien. De liberale politiek van de negentiende eeuw had als prioriteiten lage belastingen en het voorkomen van kostbare oorlogen.

Naar mate de negentiende eeuw vorderde voelde Engeland zich echter in toenemende mate bedreigd door de concurrentie van andere geïndustrialiseerde mogendheden. De opkomst van bijvoorbeeld Duitsland, België en Verenigde Staten, als nieuwe geïndustrialiseerde naties, maakte de concurrentie op de wereldmarkt heviger. De verhoudingen met de koloniën van Groot-Brittannië werden daardoor minder vrijblijvend. De doelen en posities van Groot-Brittannië ten aanzien van Zuid-Afrika waren dan ook ingegeven door een nieuw imperiaal beleid dat een dominante positie van Engeland in Zuid-Afrika noodzakelijk achtte.

Engeland was betrokken geraakt bij Zuid-Afrika door het belang van Kaapstad als verversingsstation op de reis naar India, de belangrijkste koloniale bezitting van Groot-Brittannië. In 1797 was het gebied veroverd op de Bataafse republiek, maar werd weer teruggegeven in 1803. In 1807 werd het gebied definitief overgenomen van de Nederlanders en sindsdien bestuurd als een kolonie. Voor het gebied werd een zwalkend beleid gevoerd door Groot-Brittannië, op en neer gaand tussen wel of niet politieke dominantie willen. Vele Afrikaners trokken weg uit de Kaap Kolonie wegens spanningen met Engelse immigranten en het Britse bestuur. Deze Grote Trek in de jaren 1830 maakte dat een deel van de bevolking zich onttrok aan het Engelse bestuur en eigen republieken stichtte. Deze republieken werden de facto erkend door de Engelsen, omdat in ieder geval geen poging werd ondernomen de Britse suzereiniteit uit te breiden. Wel werden de kustgebieden als strategisch belangrijk gezien en

geannexeerd door Engeland. Het binnenland werd als niet belangrijk gezien, maar lag wel in de informele invloedssfeer van de dominante regio, De Kaap, door handel en culturele uitwisseling. Twee republieken werden officieel door Engeland erkend in 1852 (Transvaal) en 1854 (Oranje Vrijstaat). De vondst van de grootste goudvoorraad ter wereld in 1886 deed het belang van Transvaal toenemen voor Engeland. Dit leidde tot de Boerenoorlog in 1899 om Transvaals te annexeren.

Het beleid van Groot-Brittannië dat gevoerd is ten opzichte van Zuid-Afrika in de negentiende eeuw kan gekenmerkt worden als een jojo-politiek. Het beleid slingerde op en neer tussen in bezit nemen en zelfstandig laten van Transvaal en Oranje Vrijstaat. Twee doelen hebben daarbij wel steeds voorop gestaan. Het eerste was het geopolitiek belang van het veiligstellen van de zeeroute naar India, door veilige havens in Zuid-Afrika te hebben. Vanaf de vondst van belangrijke goudvoorraden in Transvaal kwam daar een tweede strategisch belang bij, de stabiele aanvoer van goud naar Engeland.

Lord Salisbury

In de periode 1894-1902 voerde Lord Robert Cecil Salisbury, imperialist en leider van de Tories (conservatieven), als premier van Engeland een coalitie aan met Joseph Chamberlain, die een afsplitsing van de Whigs (liberalen) leidde. Met de persoon van Chamberlain, minister van Koloniën, wordt in 1895 een agressievere imperialistische politiek gestart naar de koloniën, hetgeen uiteindelijk resulteerde in de Boerenoorlog in 1899. In het kader van deze politiek werd in 1897 Alfred Milner naar Zuid-Afrika gezonden als Hoge Commissaris en Gouverneur van de Kaap Kolonie. Milner had een carrière achter zich die met name gericht was geweest op de financiële wereld van het Britse rijk. Milner was bijvoorbeeld in 1890 secretaris van de toekomstige Minister van Financiën en kende de noodzaak van de goudaanvoer dus goed.¹ Als geen ander kon hij het belang van het goud uit Transvaal

¹ R.J. Ross, *A concise history of South Afrika* (Cambridge 2008) 75.

inschatten voor de economie van Groot-Brittannië en het belang dat de controle over de grootste voorraad goud ter wereld betekende voor de internationale positie van Groot-Brittannië in een sterkere concurrerende wereld.²

Alfred Milner

De Britse politieke elite had in het algemeen een grote afstand tot handel en industrie en liet zich weinig beïnvloeden door pressiegroepen. Er is dus geen sprake van dat de directe belangen van de goudmijnen sec door Engelse politici behartigd zouden zijn.³ Van zowel Chamberlain als Milner is bekend dat zij weinig waardering hadden voor de mijn eigenaren van wie zij vonden dat zij puur op eigenbelang uit waren.⁴ Wel werd het belang van de goudmijnen voor de Britse positie in de financiële wereld erkend en verdedigd. Britse politici waren daarbij in belangrijke mate voor hun informatie afhankelijk van de rapporten van de Hoge Commissaris voor Zuid-Afrika. Die was dus in staat door zijn wijze van informeren de Britse politiek te beïnvloeden. Iets wat Milner zeker gedaan heeft.⁵

2.2. Transvaal

Boerenrepublieken ontstonden na de Grote Trek in de jaren 30 van de negentiende eeuw. In totaal zijn het er ongeveer veertien geweest, en achttien als de republieken van de Griekwa's (kleurlingen van gemengd Afrikaner en inheemse herkomst) worden meegeteld. Deze republiekjes fuseerden tot twee levensvatbare, Transvaal en Oranje Vrijstaat. Het waren pioniersgebieden waar geweld regelmatig

² S. Marks, 'Southern and Central Africa, 1886–1910', *The Cambridge History of Africa*, deel 6 (Cambridge 1985) 422-492, 476.

³ R. Hyam en P. Henshaw, *The Lion and the Springbok. Britain and South Africa since the Boer War* (Cambridge 2003) 5.

⁴ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 9.

⁵ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 6.

voorkwam. De mentaliteit van segregatie van blank en zwart is meegenomen uit De Kaap, maar werd verder ontwikkeld onder invloed van oorlogen tegen de zwarte stammen.

Er is weinig gevoel voor eenheid. Sterker nog, de vele verschillen onderling krijgen alle kans zich te ontwikkelen, daar de staatsstructuren zich maar weinig ontwikkelen. De vele partijen die ontstonden onder de Boeren leiden zelfs tot een burgeroorlog in Transvaal in het begin van de jaren 1860, die pas geëindigd werd in 1864. De Calvinistische kerk is dominant, maar binnen deze kerk zijn weer vele tegenstellingen. De financiën van Transvaal ontspoorde en in 1865 is Transvaal vrijwel failliet. Oranje Vrijstaat kende een stabiel bestuur. Beide republieken worden in De Kaap gezien als de arme neven ver weg, waar de overige Afrikaners zich wel mee verwant voelden, maar die ook ongeciviliseerd zijn. Hoewel beide republieken formeel onafhankelijk zijn, vormen zij informeel wel een onderdeel van het Britse imperium door de afhankelijkheid voor de handel met De Kaap en Natal. De Britten verwachtten dan ook dat culturele- en handelsbanden Transvaal en Oranje Vrijstaat in de invloedssfeer van het Britse imperium zullen houden.

Transvaal was meer een pioniersmaatschappij dan Oranje Vrijstaat. Het duurde langer om effectieve controle over de stammen te krijgen en het beheer van het land was meer divers (zelf gebruiken of in pacht geven aan zwarte boeren) als in Oranje Vrijstaat.⁶ In theorie probeerde de Transvaalse regering goede verhoudingen met de stammen in stand te houden. In de praktijk streefde elke burger zijn eigen belang na en probeerde land te verwerven en arbeidskrachten aan zich te binden, ten koste van de stammen en zelfs tegen regelgeving in. Er waren dan ook continue twisten met de stammen en dit resulteerde in de nodige oorlogen. Zowel in Transvaal als in Oranje Vrijstaat ontstond een multiraciale samenleving waarbij zwarte en blanke gemeenschappen moesten samenwerken, maar de blanke Afrikaans sprekende minderheid politiek dominant was. Dit werd zelfs verankerd in de grondwet, door stemrecht te beperken tot blanke burgers en ook geen gelijkwaardige positie in de Calvinistische kerk toe te kennen aan zwarten.⁷ De oorlogen tegen de stammen werden met wisselend succes gevoerd. De militaire dreiging van de Zoeloes maakte dat de annexatie door de Britten in 1877 in eerste instantie gezien werd als een oplossing, hoewel de Boeren niet blij waren met de situatie.

Mede door de diamantvondsten in Kimberley besloot de Britse regering van Disraeli in 1877 tot annexatie van Transvaal, uitgevoerd door een simpele verklaring uit te geven. De situatie in Transvaal was zo bedreigend voor de Boeren dat er in eerste instantie weinig verzet was, omdat de Britten

⁶ A. Sachs, *Justice in South Africa* (Berkeley 1973) 76.

⁷ Sachs, *Justice in South Africa*, 76.

bescherming boden tegen de Zoeloes en het land vrijwel failliet was. Na de nederlaag van de Zoeloes in 1879 en het uitblijven van financiële steun, ontstond er in december 1880 gewapend verzet. Reeds drie maanden later, na de slag bij Majuba, legt Engeland zich bij afscheiding neer en was de eerste Boerenoorlog voorbij. De Britten onder Gladstone vonden het gebied niet waardevol genoeg om oorlog voor te voeren. Volgens het verdrag van Pretoria van 1881 werd Transvaal zelfstandig onder Britse suzeriniteit. In het nadere verdrag van Londen van 1884 werd ook de Britse suzeriniteit losgelaten, hoewel het imperialistische Engeland hier later een discussie over startte. De Britse verwachting was dat op den duur de dominante economische en culturele positie van de Britse koloniën de beide Boerenrepublieken in de invloedssfeer van Engeland zou brengen.

De vondst van goud in Witwatersrand in 1886 veranderd alles. De welvaart die daardoor in Transvaal ontstond maakte dit gebied ineens economisch machtig, maar de inwoners waren hier helemaal niet op voorbereid. Er was dus weinig bestuurlijke kennis en kunde aanwezig hoe met deze macht om te gaan en het stellen van verstandige doelen was dan ook een probleem. Als voorbeeld, Transvaal beschikt in deze tijd nog niet over gevangenis, zodat blanke gevangenen in het huis van bestuurders werden vastgehouden. Zwarten kregen normaal zweepslagen als straf.⁸ Een agrarische, arme staat met een klein overheidsapparaat stond ineens voor de vragen van een moderne industriestaat eind negentiende eeuw. De omvang van de problemen is af te meten aan het feit dat tussen 1886 en 1895 de inkomsten van Transvaal 25 keer zo groot werden, gepaard gaande met evenzoveel problemen.⁹

De ontwikkelingen gingen te snel voor de conservatieve en vaak al wat oudere politici van Transvaal. President Kruger was vooral bezorgd over de aantasting van religieuze en morele waarden door de komst van vele vreemdelingen naar de mijnen. Deze Uitlanders kwamen in zulke aantallen dat zij in 1899 de meerderheid dreigden te gaan vormen van de blanke mannelijke bevolking van Transvaal.¹⁰ Indien zij stemrecht zouden krijgen zouden zij de mogelijkheid krijgen via stemming een verandering van het karakter van de staat tot stand te brengen. Het karakter van een agrarische staat gevormd door calvinistische, Afrikaans sprekende Boeren zou dan definitief verdwenen zijn. Het schikbeeld dat de Boeren voor ogen stond was het verdrongen worden in hun eigen staat. In de meeste staten zou dit nu nog een zeker paniek veroorzaken, gezien de abruptheid waarmee dit proces zich in enkele jaren afspeelde.

⁸ Ibidem, 76.

⁹ Marks, 'Southern and Central Africa', 429, 235.

¹⁰ B. Nasson, *The Boer War. The struggle for South Africa* (Cape Town 2010) 47.

Kruger was een politicus die dicht bij zijn conservatieve kiezers stond. Dit maakte dat hij steeds weer herkozen werd sinds de herwonnen onafhankelijkheid in 1881, maar betekende ook dat hij een beleid voerde dat met de sterk veranderende omstandigheden onvoldoende rekening hield. Hij was wel zo wijs om een groep experts aan te trekken, vooral uit Nederland (bijvoorbeeld W.J. Leyds) en De Kaap (bijvoorbeeld J. C. Smuts), om het gebrek aan kennis en kunde te compenseren.¹¹ Nederlanders gingen een belangrijk deel van het ambtelijk apparaat vormen en omdat zij geen politieke ambitie hadden was dit ongevaarlijk.

De politiek van Transvaal werd vooral bedreven binnen een oligarchie van rijke Boeren.¹² Deze rijke Boeren kenden een clientèlesysteem, doordat zij arme blanken als bywoners op hun land laten wonen en tevens voorzagen van uitrusting voor de verplichte mobilisatie. Door deze “betaalde” stemmen werden politici en officieren uit de rijke bovenlaag van Boeren gekozen, hetgeen de professionaliteit niet altijd ten goede kwam. Kruger had de steun van deze grote landeigenaren, die profiteerden van de mijnen door toelevering voedsel en door de staatsmonopolies. Kruger had een conservatief standpunt en wilde voor de Boeren exclusieve rechten houden. Hij stelde alles in het werk om de macht aan zich en zijn medestanders te houden.

Maar er was binnen Transvaal ook een oppositie tegen Kruger, aangevoerd door de latere opperbevelhebber van Transvaal, Joubert. Door Joubert werd een meer liberaal beleid voorgestaan dat concessies en monopolies losliet en verzoening met de Uitlanders voorstond. De Uitlanders moesten in deze visie geïntegreerd worden en gaan bijdragen aan het land. Buiten de Boerenpolitici werd de oppositie vooral gevormd door de overwegend pro Engelse Uitlanders. Bij de Uitlanders waren echter ook velen die het niet uitmaakte wie regeerde, zolang de mijnbouw maar ongestoord voort kon gaan.

Transvaal voerde geen liberaal economisch beleid (vrijhandel), maar gebruikte monopolies voor dynamiet, kolen, spoorwegen en alcohol om inkomsten te verkrijgen. Kruger probeerde door zijn monopolies een Transvaalse industrie te creëren, die niet beheerst werd door buitenlanders. Maar hierdoor werkte hij corruptie in de hand, waardoor een kleine kring rond hem zich kon verrijken. Er werd vijf procent belasting op de opbrengsten van de goudmijnen geheven. Ook door belastingen en tarieven voor vervoer over het spoor kwam er nog veel geld binnen. Dit alles maakte Transvaal welvarend, maar het was duidelijk dat het bestuur efficiënter en dus goedkoper kon.¹³ De mijneigenaren hadden het gevoeld dat hun winsten willekeurig afgeroomd werden, wat een probleem

¹¹ Sachs, *Justice in South Africa*, 76.; Ross, *A concise history*, 73.

¹² Marks, 'Southern and Central Africa', 472.

¹³ Marks, 'Southern and Central Africa', 477.

werd toen de winning dieper moest gebeuren en het duurder werd het goud te delven. Daar moet echter wel bij opgemerkt worden dat de kapitalistische mijnondernemers slechts uit waren op maximale winst en zich weinig gelegen lieten liggen aan het belang van het land. De goudwinning trok daarbij allerlei avonturiers vanuit de hele wereld die snel fortuin wilden maken, en dezen konden slecht ingepast worden in de maatschappij van de Boeren, die gericht was op grond en vee.

Maar ook de traditionele agrarische Boerenmaatschappij kende tal van problemen. Er was in de periode 1873-1896 een wereldwijde economische depressie. De lage lonen die de Boeren daardoor konden betalen aan hun zwarte arbeiders zorgden er voor dat er geen impuls was voor innovatie. Op agrarisch gebied waren de Boerenrepublieken dus niet concurrerend. Een agrarische crisis in de jaren 1890 door droogte, runderpest en sprinkhanenplagen verergerde de situatie voor de zwarte boeren, maar ook de blanken kreeg hier flink van te lijden. Door de dood van duizenden ossen door runderpest, werd het vervoer per spoor alleen maar belangrijker en werd het belang van de goudmijnen voor de economie alleen maar groter.¹⁴ Al voor de oorlog besteedde Transvaal een derde van zijn jaarlijkse inkomsten aan de ondersteuning van arme blanken.¹⁵

De conservatieve op landbouw en veeteelt gerichte maatschappij trachtte zich dus te handhaven, terwijl de delfstoffenwinning een steeds belangrijker deel werd van de economie. Naast de tegenstellingen tussen Uitlanders en Boeren groeiden de tegenstellingen tussen arme en rijke Boeren, kwamen er tegenstellingen tussen zwarte ongeschoolde en blanke geschoolde arbeiders en escaleerde de tegenstelling tussen de politieke elite van de Boeren de economische elite van de mijnen. De tegenstellingen die in het land ontstonden waren enorm en konden niet snel genoeg geïntegreerd worden in de maatschappij waardoor conflicten ontstonden.

Transvaals was voor de aanvoer van goederen en de afvoer van goud afhankelijk van het spoorvervoer en de havens aan de kust. De Britten hadden de hele kust bezet en alleen Delagoabaai (het huidige Maputobaai) in Portugees Mozambique viel buiten de directe Britse invloedssfeer. Transvaal wilde een zo goedkoop mogelijk verbinding krijgen en de verschillende spoorverbindingen en havens tegen elkaar kunnen uitspelen. Om zich aan de afhankelijkheid van door Britten gecontroleerde haven te onttrekken en de kortste, en dus goedkoopste, verbinding met de kust naar Delagoabaai te krijgen, gaf Transvaal een concessie voor de aanleg van een spoorlijn aan de Nederlandsch-Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij (NZASM). Deze verbinding was in 1894 gereed.

¹⁴ A. Mabin and B. Conradie (ed.), *The confidence of the whole country, Standard Bank reports on economic conditions in Southern Africa, 1865-1902* (Johannesburg 1987) 475.

¹⁵ Nasson, *The Boer War*, 66.

Kruger verhoogde vervolgens de douanetarieven voor spoorvervoer via De Kaap en Natal drastisch, om de mijneigenaren zo te dwingen gebruikte maken van de nieuwe spoorverbinding met Delagoabaai. Dit leidde tot de Driftencrisis tussen september en oktober 1895. De beide koloniën probeerden de tarieven op het spoorvervoer in Transvaal te omzeilen met transport met ossenwagens voor het laatste stuk door Transvaal. Transvaal sloot als tegengzet alle doorwaadbare plaatsen in de rivier de Vaal (de driften). Het Verdrag van London bepaalde echter dat er vrij commercieel verkeer moest zijn. Engeland dreigde dan ook te interveniëren en daarvoor moest Kruger inbinden. Toch bleef Transvaal in een positie zitten die het mogelijk maakte om politieke dominantie te verwerven, omdat de koloniën aan de kust voor een belangrijk deel van hun inkomsten afhankelijk waren van de keuzes van Transvaal voor het vervoer naar de havens.¹⁶

President Paul Kruger

Door de Jameson Raid in 1895, een poging tot een coupe van enige Engelsen met beoogde hulp van enige Uitlanders, kreeg het conservatieve standpunt de overhand in Transvaal en kwam buiten Transvaal veel nadruk te liggen op eenheid onder de Afrikaners.¹⁷ De Jameson Raid was een keerpunt in de verhoudingen. Er ontstond een polarisatie tussen enerzijds de Britten en anderzijds de Afrikaners in De Kaap, Transvaal en Oranje Vrijstaat. De Jameson Raid heeft velen het gevoel gegeven dat het ware gezicht van Groot-Britannië kenbaar gemaakt was, een imperialistische mogendheid die uit was op verovering. In Transvaal verenigde het volk zich achter Kruger, die ineens een veel grotere populariteit kreeg. In februari 1898 wordt Kruger dan ook met een grote meerderheid voor de vierde keer herkozen. Na de Raid wordt de bewapening door Transvaal sterk opgevoerd (een derde van de

¹⁶ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 42.; Marks, 'Southern and Central Africa', 473.

¹⁷ B. Spoelstra, 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering oor Transvaal as slefregereende Britse kolonie in 1907', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, jaargang 16, deel 2 (Kaapstad 1953) 307-388, 363.

jaarlijkse staatsbegroting) en kon het bondgenootschap met Oranje Vrijstaat verder verstevigd worden.¹⁸ Ook in De Kaap hebben vele Afrikaners zich in deze periode van Engeland afgewend.

2.3. De Kaap Kolonie

Het verschil tussen de koloniën De Kaap en Natal met de republieken Transvaal en Oranje Vrijstaat was de acceptatie van Britse overheersing. De Kaap Kolonie kreeg een parlement in 1852 en zelfbestuur in 1872. Natal kreeg zelfbestuur in 1893. De Kaap was tot 1886 het economische en politiek dominante deel van Zuid-Afrika. De ontdekking van diamanten in Kimberley in 1870 had deze dominantie nog versterkt. Door de diamantwinning was veel geld het land ingestroomd voor de ontwikkeling van deze mijnen.

Na de goudvondsten in 1886 in Transvaal moest De Kaap gaandeweg de economisch belangrijkste positie afgestaan aan Transvaal. Door als doorvoergebied te fungeren voor goederen naar Transvaal en door zelf diensten en producten te leveren, probeerden De Kaap en Natal mee te profiteren van de welvaart van Transvaal. Spoorwegverbindingen werden gebouwd die het binnenland open legden. Tussen de vier landsdelen ontstond een hevige concurrentie over de verdeling van de welvaart, waarbij elk deel alleen voor zichzelf opkwam. De totale welvaart was daardoor minder groot als mogelijk was. Het grotere belang van het gebied zou alleen in een verenigd land behartigd kunnen worden.

Omdat de Afrikaners in De Kaap zich bedreigd voelden door het opdringen van de Britse taal en cultuur is de Afrikaner Bond in 1879 opgericht. De Bond wilde de belangen behartigen voor alle Afrikaner van De Kaap tot Transvaal. Na de slag bij Majuba in de eerste Boerenoorlog in 1881 werd het gevoel van verbondenheid met Transvaal en Oranje Vrijstaat versterkt. Men voelde zich één Afrikaner volk dat dezelfde taal en cultuur deelde.

Toch moest de Bond constateren dat Transvaal niet voldoende rekening hield met de belangen van De Kaap in haar economische en fiscale beleid. Gevreesd werd dat Transvaal na 1886 door de inkomsten uit het goud de koloniën zou gaan overheersen. Onder invloed van de economische tegenstellingen tussen De Kaap en Transvaal werd het doel van de Bond steeds meer om de Afrikaans sprekende inwoners in De Kaap te verenigen en een stem te geven in de politiek. De Bond wilde enerzijds binnen het Britse Rijk blijven voor de veiligheid die dit gaf, maar anderzijds alle ruimte voor het Afrikaner zijn. De Bond had vaak een meerderheid in het parlement van De Kaap, maar regeerde steeds in coalities met Engels sprekende partijen.

¹⁸ Nasson, *The Boer War*, 75.

De Kaap en Natal waren voor hun inkomsten sterk afhankelijk van de tarieven en belastingen voor het spoorvervoer. De Kaap en Natal hadden flinke schulden gemaakt om spoorverbindingen naar Transvaal aan te leggen. Tussen 1892 en 1894 had De Kaap een monopolie op railvervoer met Transvaal, maar toen kwam de spoorlijn naar Delagoabaai gereed. De route via Delagoabaai was niet onder Britse controle, maar wel de kortste, en dus potentieel de goedkoopste, verbinding met een haven vanuit Witwatersrand.¹⁹ Het was dus in het belang van De Kaap en Natal dat Engeland invloed kon uitoefenen in Transvaal, zodat het vervoer via de havens van de koloniën zou gaan. Krugers contacten met Duitsland werden dan ook veroordeeld, evenals een spoorverbinding met Delagoabaai. Kruger werd gemaand concessies te doen in de Uitlanderkwesie.

Vanaf 1888 doet de economische situatie van De Kaap en de groeiende tegenstelling met Transvaal, toenadering ontstaan tussen Rhodes en Hofmeyer, de leider van de Afrikaner Bond. Rhodes was rijk geworden als mijnondernemer in Kimberley in de diamantwinning en was premier van de Kaap Kolonie van 1890 tot 1896. Het beleid werd gevormd vanuit het idee dat er eenheid moest zijn tussen Britten en Afrikaners en tussen de twee kolonies en de twee republieken van Zuid-Afrika, omdat de regio economisch en sociaal een eenheid vormde. Rhodes zag deze eenheid als deel van het Britse rijk, waar Hofmeyer meer nadruk legde op een eigen identiteit voor de Afrikaners. Beiden kwamen op voor de belangen van De Kaap.

De Jameson Raid in 1895 had het vertrek van Rhodes tot gevolg, omdat de steun van de Afrikaner Bond wegviel. De Bond richtte zich vlak na de Jameson Raid weer meer op de eenheid van alle Afrikaners in Zuid-Afrika, dus ook met de Boeren van Transvaal en Oranje Vrijstaat. In de jaren die volgden werd de Afrikaner Bond op en neer geslingerd tussen de belangen van De Kaap, tegenover die van Transvaal, en de belangen van de Afrikaners, tegenover die van de Engelsen. De Afrikaners in De Kaap voelden zich tussen twee vuren zitten. Economisch was er het belang om stelling te nemen tegen Transvaal, maar de Bond vond Britse poging Transvaal in te lijven onacceptabel. De Bond wilde binnen het Britse Rijk blijven, maar wilde niet de eigen taal en cultuur opgeven. Feit is dat Transvaal de belangrijkste afzetmarkt werd voor agrarische en industriële producten en voor diensten uit De Kaap en Natal. De afhankelijkheid van Transvaal als motor van de economie van heel Zuid-Afrika werd zo groot dat een unie in enige vorm onvermijdelijk werd. Daar stond tegenover dat de dominante positie van Transvaal daarbinnen alleen verantwoord was als er een modern bestuur kwam dat de

¹⁹ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 42.
FAA Koreman studentnr. 3362248

belangen van de mijnen voldoende kon waarborgen.²⁰ Daarmee werd de vraag steeds meer of een unie gedomineerd zou worden door Engeland of Transvaal.

Vanaf 1897 gaat Milner, als gouverneur en hoge commissaris, een imperialistische politiek doorvoeren, die steeds meer voorbij gaat aan de politiek van De Kaap. De standpunten van gematigden en hardliners voor of tegen samenwerking met Engeland groeiden daardoor binnen De Kaap uiteen. De Bond probeerde wel te bemiddelen, maar Milner was uit op oorlog. Zelfs nog meer dan de minister van Koloniën in Engeland, Chamberlain.²¹ Het nationalisme dat ontstond onder de Afrikaners was vooral een resultante en veel minder een oorzaak van deze agressieve politiek.

2.4. Imperialisme

In de periode tussen 1850 en 1880 vormde de rivaliteit tussen Gladstone en Disraeli een belangrijk element van het Britse politieke leven en bepaalde de visie op het Britse imperium. In het oude imperialisme van de liberale leider Gladstone was machtsuitoefening veelal beperkt gebleven tot het vestigen van handelsposten en minder directe vormen van machtsuitoefening, zoals het sluiten van verdragen met lokale machthebbers. Voor 1870 was het imperium een industrieel- en handelsrijk met een liberale politiek, gebaseerd op vrije handel, het bezit van havens en minimale staatsinmenging.²² Het Verenigd Koninkrijk was het eerste geïndustrialiseerde land ter wereld en bezat enorme gebieden, als afzetmarkten of als leveranciers voor goedkope grondstoffen. Deze situatie begon echter te veranderen tijdens de negentiende eeuw, toen andere landen eveneens begonnen te industrialiseren.

Vanaf 1870 had de Britse industrie voor het eerst echte concurrenten. De zogenaamde tweede industriële revolutie vond plaats. Nieuwe technologieën, gebaseerd op elektriciteit, en nieuwe materialen en nieuwe communicatietechnologieën, zoals de telegraaf en de radio, versnellen de industriële ontwikkelingen. Deze nieuwe industrialisatie verliep snel in Duitsland, België en de Verenigde Staten, waardoor deze landen de oudere Britse en Franse industrie konden beconcurreren. Naarmate de negentiende eeuw vorderde, achtte Engeland het steeds urgenter om andere landen voor te zijn door gebieden als grondstoffenleverancier en afzetmarkt in bezit te hebben. Het keerpunt hierin ligt na 1870, als na de Frans-Duitse oorlog het Duitse keizerrijk gevormd wordt en een machtig Duits handelsblok ontstaat.

²⁰ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 42.

²¹ T.R.H. Davenport, *The Afrikaner Bond, The history of a South African political party, 1880-1911* (Cape Town 1966) 273.

²² P.J. Cain, 'British Radicalism, the South African crisis, and the origins of the theory of Financial Imperialism', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 173-193, 174.

Hoewel banken, verzekeringen en de transportsector de Britse economie op peil konden houden was de concurrentie merkbaar. Het Verenigd Koninkrijk was niet alleen markt aan het verliezen aan nieuwe geïndustrialiseerde landen, maar begon ook zijn dominante positie in de handel te verliezen. Tijdens de wereldwijde economische depressie van 1873 tot 1896 kreeg de Britse economie het zwaar, waardoor de regering gedwongen werd om haar eigen industrie te beschermen. In het nieuwe imperialisme van de conservatief Disraeli werd de vrije handel opgegeven, terwijl Engeland zich hier toch decennialang sterk voor had gemaakt. Maar het economische belang van het waarborgen van de aanvoer van grondstoffen, zoals goud en diamanten uit Zuid-Afrika, en het verkrijgen van afzetmarkten voor de eigen producten, woog zwaarder. Omdat Europese landen hun markten afschermden met importheffingen en andere restricties, kon Engeland niet achterblijven. Een reden te meer voor afscherming was dat na jaren van economische groei in Engeland een overschot aan kapitaal aanwezig was, waarvoor investeringsmogelijkheden gezocht werden en gevonden in de koloniën. Deze investeringen waren groot, moesten beschermd worden, maar maakten Londen ook tot het financiële centrum van de wereld.²³

Dit nieuwe imperialisme was de ideologie van de Europese koloniale expansie tussen 1870 en 1914. De gedachte was dat een zo groot mogelijk koloniaal rijk een voorwaarde was voor overleving voor een land. Hierdoor ontstond een agressieve wedijver tussen landen over overzeese gebieden, mede ingegeven door gedachten over raciale superioriteit. Velen dachten dat het superieure Britse “ras” de plicht had zijn cultuur, wetstelsel e.d. over de wereld te verspreiden ten faveure van het goede voor de mensheid. Dit werd wel aangeduid met Sociaal Darwinisme, ofwel het overleven van de sterkste naties. Met deze bril op naar de wereld kijkend waren er vele “gevaren” die bestreden moesten worden. In deze visie op de wereld zit een element van paranoia, waarmee al snel vermeende samenzweringen van andere naties aan te wijzen waren. Elke gebiedsuitbreiding leidde in deze wereldbeschouwing weer tot nieuwe bedreigingen aan nieuwe grenzen, en dus de noodzaak tot verdere expansie. Het is zo een self fulfilling prophesy, die steeds weer bevestigt dat het maar goed is dat gebieden in bezit genomen zijn. Er was in deze benadering geen oog voor de verhouding tussen baten en lasten voor het moederland. Het veilig stellen van grondstoffen voor het moederland en afzetgebieden voor de producten was een voorwaarde voor overleven, wat veel mocht kosten. Vraag is of dit nieuw Britse imperialisme niet meer een effect van verminderende invloed in de wereld is dan een uiting van sterkte.

²³ Cain, *British Radicalism*, 174.
FAA Koreman studentnr. 3362248

"The Rhodes Colossus" – cartoon door Edward Linley Sambourne, gepubliceerd in Punch, geeft de Engelse ambitie weer een Brits Afrika te vormen van De Kaap tot Cairo.

Salisbury was eind negentiende eeuw de voornaamste vormgever van het buitenlandse beleid van Groot-Brittannië. Bijvoorbeeld op het Congres van Berlin in 1885, waar de verdeling van Afrika afgesproken werd tussen de Europese mogendheden, waardoor een botsing van koloniale belangen voorkomen werd. Het geopolitieke strategische belang dat Groot-Brittannië had in Zuid-Afrika was het veilig stellen van de handelsroutes naar India en China via veilige havens in Zuid-Afrika. Daar kwam een tweede strategisch belang bij na de vondst van goud. in het waarborgen van een stabiele aanvoer van het goud uit Transvaal naar Engeland.

De opkomst van Duitsland als nieuw verenigd land en als militaire mogendheid, verontrustte Engeland, omdat dit land ook koloniën zocht en zijn vloot aanzienlijk uitbreidde.²⁴ Op de Conferentie van Berlijn verdeelden de Europese landen Afrika weliswaar onderling, maar dit gaf nog voldoende mogelijkheden tot conflicten. Duitsland had een kolonie, zowel in het oosten als het westen van Zuidelijk Afrika. Daarnaast was het uit op invloed in de koloniën van andere landen, zoals Portugees Mozambique. Ook stond het klaar om steun te geven aan Transvaal, waar zich daarvoor gelegenheid voordeed. Salisbury heeft een actieve buitenlandse politiek gevoerd om dit Duitse gevaar tegen te gaan. Met succes, want Duitsland heeft zich niet in de Boerenoorlog gemengd. Rechtstreekse

²⁴ G.R. Searle, 'National Efficiency' and the 'Lessons' of the war', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 194-211, 204.
FAA Koreman studentnr. 3362248

betrokkenheid zou ook moeilijk geweest zijn, want de Engelsen beheersten de zee en konden zo elke ongewenste aanvoer blokkeren.

Het belang van de zeeroute om Afrika had nauwelijks aan belang ingeboet na de opening van het Suezkanaal in 1869. In tijden van oorlog was de route via het Suezkanaal zo gemakkelijk te blokkeren dat de alternatieve route via Zuid-Afrika beschikbaar moest blijven, met name voor het bunkeren van kolen. Een onafhankelijk Transvaal kon deze havens bedreigen, door een verbond aan te gaan met een andere grote Europese mogendheid, en op een moment dat Engeland in een grote oorlog betrokken was, deze havens bezetten. In 1898 nam een Engels-Duits verdrag de ergste bedreiging weg, doordat er invloedsferen van Duitsland en Engeland afgebakend werden in de Portugese gebieden en Delagoabaai in de Engelse invloedsfeer kwam te vallen.²⁵ Engeland blokkeerde Transvaalse expansie in het westen door het bezetten van Bechuanaland en in het oosten door het bezetten van Zoeloeland.

In 1895 werd Chamberlain minister van Koloniën in een Conservatieve regering. Uit de koloniën wilde Chamberlain een federatie van blanke Angelsaksische dominions vormen, die elkaar voorkeursposities toekenden in de onderlinge handel. Engeland zou het centrum van dit Brits rijk vormen en naar de gebieden buiten het Britse Rijk zouden tariefbarrières opgeworpen worden. Samen moesten de landen een imperiale defensie in stand houden, waarvoor de lasten verdeeld werden. Zuid-Afrika moest onderdeel van deze confederatie van dominions gaan uitmaken, net als Canada en Australië. Het beleid was dan ook gericht op Britse blanke suprematie in een verenigd Zuid-Afrika. Dit beleid van Chamberlain ging ver in zijn consequenties en riep zelfs in Engeland weerstand op. Het deed zelfs een scheuring ontstaan in 1903 in de eigen partij van Chamberlain, Unionisten (liberalen).²⁶

Het beleid van Chamberlain, om Zuid-Afrika te verenigen en er een dominion van het Britse Rijk van te maken, werd gedwarsboomd door de groeiende welvaart van Transvaal, dat daardoor een steeds onafhankelijker positie kon innemen. Sterker nog, Transvaal dreigde de dominante kracht te worden in een verenigd Zuid-Afrika. Chamberlain was dan ook vastbesloten de annexatie van Transvaal te herstellen. Zeker toen Transvaal een eigen verbinding met de zee kreeg via Portugees Mozambique en het strategische allianties kon aangaan met Europese rivalen van Engeland, werd de invloed van Engeland steeds onzekerder. De verminderde invloed had gevolgen voor de goudreserves, die de Bank of England als onderpand moest aanhouden voor het waarborgen van de gouden standaard. Daarnaast schade deze dreiging het prestige van Groot-Brittannië als wereldmacht.

²⁵ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 43.

²⁶ Searle, 'National Efficiency', 205.

Joseph Chamberlain

De Jameson Raid in 1895/96 was een poging met een coupe een pro Engelse regering aan de macht te brengen in Transvaal, maar dit mislukte. Hoewel de aanslag in de geest van Chamberlain was, kon niet bewezen worden dat Chamberlain betrokken was. Dat dit wel goed mogelijk geacht werd, geeft de geest van het gevoerde beleid weer. De gebeurtenis vormde een keerpunt, waarna toegewerkt werd naar oorlog. Chamberlain benoemde daartoe in 1897 Milner als Hoge Commissaris voor Zuid-Afrika. Milner vond dat wachten zou betekenen dat Transvaals steeds dominanter zou worden en Groot-Britannië steeds zwakker.²⁷ Milner stuurde daarom aan op een crisis en was er met name op uit om een legitimatie te krijgen voor interventie in Transvaal. Hij vond deze legitimatie in het stemrecht van de Uitlanders in Transvaal, wat voor de publieke opinie als een rechtvaardige reden voor ingrijpen overkwam.

2.5. Goud

Engeland, en specifiek Londen, was in de negentiende eeuw het financieel centrum van de wereld. Het pond was de belangrijkste munt van de wereld en daarmee een belangrijke waarborg voor de welvaart van Engeland. Sinds in 1844 een volledige gouden standaard ingevoerd werd in Engeland, was vereist dat de bankbiljetten en overige wettige betaalmiddelen door omzetbaarheid in goud gedekt werden. Door uitbreiding van de handel, met name in de tweede helft van de jaren 90 van de negentiende eeuw, groeide de geldcirculatie en moest er meer goud ter dekking zijn. Dit betekende dat er een stabiele toevoer van goud moest zijn. Dit maakte Engeland in sterke mate afhankelijk van het goud uit Transvaal, waar 25-40 % van de wereldproductie was in deze periode.²⁸ Wat minstens zo belangrijk

²⁷ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 43.

²⁸ Ross, *A concise history*, 71.

was, was dat de regelmaat van de goudaanvoer gewaarborgd werd, zodat met een minimale voorraad volstaan kon worden, omdat er een gegarandeerde aanvoer was.

Voor andere landen geschiedde de overgang van zilveren naar gouden standaard tussen 1871 en 1900. Volgend op de Frans-Pruisische oorlog van 1870 was Duitsland als verenigd land ontstaan en voerde het de Reichsmark in, die op een strikte gouden standaard was gebaseerd. Andere naties, zoals Frankrijk, Italië, België, Zwitserland, volgden snel omdat goud vrij stabiel bleek te zijn in zijn waarde. Goud vormde zo een standaard rekeneenheid die in een periode van fors uitdijende handel tussen de naties financiële transacties minder riskant maakte. Het risico van waardevermindering van valuta was afwezig door de vaste waardeverhouding tot goud. Door de uitbreidende handel was wel een steeds grotere hoeveelheid goud nodig voor de reserves van de centrale banken. Het pond, gekoppeld aan de waarde van goud, werd de facto de standaard munteenheid van de wereld. Dit kon de Bank of England vooral realiseren door de aanvoer van het goud uit Transvaal.

De goudvondsten in Witwatersrand in 1886 veranderden veel. Transvaal werd in de jaren tussen 1886 en 1914 de belangrijkste goudleverancier van de wereld.²⁹ Elke twee weken voer een schip met goud naar Londen, zodat de Bank of England weinig in voorraad hoefde te houden en de waarde van het pond toch gedekt was door goud.³⁰ Omdat er ook veel Britse investeringen in de goudmijnen waren gedaan, was er ook nog een direct belang van de investeerders in de winstgevendheid van de mijnen. Van 1886 tot 1913 werd ongeveer £ 125 miljoen (ongeveer € 67 miljard in waarde 2012) geïnvesteerd in de goudmijnen van Witwatersrand.³¹ Drie maal zo veel als de totale investeringen in Canada en Australië in deze periode.³²

Een hele nieuwe infrastructuur van haven, spoorwegen en steden moest aangelegd worden om tot exploitatie van de goudmijnen te kunnen overgaan. Naast materiële eisen stelden de goudmijnen eisen aan de arbeidsmarkt, en daarmee aan de regering van Transvaal. Investeringen konden allen terugverdiend worden als de regio stabiliteit kende qua economisch en politiek beleid. Zolang de positie van Engeland in de regio en in de wereld dominant was zou dit gewaarborgd zijn. Een onafhankelijk Transvaal maakte dit alles veel onzekerder. Zeker het beleid van de regering Kruger maakte alles minder zeker dan men in Engeland wenste. Transvaal had door zijn goud een sterke greep op de wereldeconomie en daarmee invloed op de dominantie van de positie van Engeland in de wereld.

²⁹ Marks, 'Southern and Central Africa', 424.

³⁰ Ross, *A concise history*, 76.

³¹ <http://www.measuringworth.com/ukcompare/> (17 april 2012).

³² Marks, 'Southern and Central Africa', 429.

De wereld had zichzelf verslaafd gemaakt aan goud door de gouden standaard in te voeren. De stabiele aanvoer van nieuw goud was dan ook essentieel voor de ontwikkelde wereld, en Engeland in het bijzonder. Het land dat de aanvoer van dit goud controleerde had belangrijke macht, want het kon daarmee zijn eigen munt het beste waarborgen voor de gouden standaard. Maar ook kon het de toevoer van goud naar andere landen met een gouden standaard beheersen. Deze landen werden daarmee afhankelijk van Groot-Brittannië voor hun monetaire stabiliteit, zolang het goud uit Transvaal in Londen aankwam.³³ Zoals nu de prijs van olie beïnvloed wordt door geruchten over oorlog, zo was in deze periode de prijs van goud mede afhankelijk van de stabiele productie en aanvoer.

Voorwaarde voor winstgevende goudwinning in Transvaals was, gezien de stand van de techniek van dat moment, dat er goedkope ongeschoolde arbeidskrachten in grote hoeveelheden beschikbaar waren.³⁴ Voor het aanbod van voldoende goedkope arbeidskrachten waren de mijnen afhankelijk van het staatsbeleid, evenals voor de het handhaven van de orde onder deze grote massa arbeiders.³⁵ Een andere voorwaarde was dat de belastingen, tarieven en kosten van monopolies niet te hoog waren, en het bestuursapparaat niet te inefficiënt.³⁶ De onvoorspelbaarheid van het beleid van Kruger was daarom een bedreiging voor de winstgevendheid van de goudmijnen en voor de stabiliteit van de financiële markten.³⁷

³³ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 48.

³⁴ Ross, *A concise history*, 73.

³⁵ Marks, 'Southern and Central Africa', 475.

³⁶ Ross, *A concise history*, 73, 75.

³⁷ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 40, 42.

3. De Boerenoorlog 1899 - 1902

3.1. Groot-Brittannië

De casus belli voor de Britten was het Uitlandervraagstuk. Maar in werkelijkheid heeft de Engelse regering stelselmatig op de tweede Boerenoorlog aangestuurd en is Milner daar instrumenteel in geweest. De ontmoeting van Kruger and Milner in Bloemfontein in mei 1899 had een compromis over het stemrecht van de Uitlanders binnen handbereik gebracht door de concessies van Kruger, maar de Britten lieten bewust de conferentie mislukken. De Britse imperialisten wisten de publieke opinie knap te bespelen. Het Britse volk was voor een oorlog om de Uitlanders te steunen. Het klimaat van Jingoism (een term die stond voor een ver doorgevoerde passie voor de Engelse natie en het Engelse "ras") leende zich daar dan ook voor.³⁸ Door diplomatieke manoeuvres wist Engeland in 1899 een oorlogsverklaring uit te lokken van Transvaal.

De Britten hadden verwacht door een oorlog van enige maanden met beperkte kosten Transvaal en Oranje Vrijstaat bij hun imperium te kunnen voegen, zoals ze gewend waren met andere koloniale gebieden te doen. Dit was een ernstige misrekening. De kosten van de Boerenoorlog voor Engeland bedroegen ongeveer 222 miljoen Britse ponden in 1902 (€ 118 miljard in waarde 2012).³⁹ Deze misrekening heeft vele vragen opgeroepen over het gevoerde imperiale beleid en heeft na de oorlog tot aanpassingen geleid. De dominions kregen meer gelijkwaardigheid, maar moesten ook meer bijdragen aan de defensie van het imperium. Daarmee was het imperialisme over zijn hoogtepunt heen.

De Engelsen hadden met name in het eerste jaar 1899-1900 veel enthousiasme voor de oorlog, onder invloed van het Jingoism. Zonder twijfel is 1900 het hoogtepunt van het Britse imperialisme geweest. Op de golven van de euforie voor de Boerenoorlog werden dan ook de "Khaki Election" in 1900 gewonnen door de regeringspartijen. Naar mate de oorlog voortduurde en er berichten over de guerrillaoorlog en de interneringskampen kwamen, daalde populariteit van de oorlog. Zowel parlementair als buitenparlementair is er van het begin af aan verzet geweest tegen deze oorlog in Groot-Brittannië. Buitenparlementair bijvoorbeeld door het South Africa Conciliation Committee, dat zich ten doel gesteld had om informatie over de oorlog te geven en naar een oplossing voor vrede te zoeken. Emily Hobhouse was secretaris en zou later bekend worden door haar rapportage over de vluchtelingenkampen. In het Britse parlement veroordeelde Campbell-Bannerman, vanaf 1898 leider van de Liberale Partij, de wrede daden die door de Britten begaan zijn tijdens de Boerenoorlog.

³⁸ Cain, *British Radicalism*, 174.

³⁹ Marks, 'Southern and Central Africa', 480.; <http://www.measuringworth.com/ukcompare/> (17 april 2012).

Hiervoor kreeg hij binnen zijn eigen partij zware kritiek te verduren, maar op de langere duur kreeg hij gelijk en kon hij een brug vormen naar de Boerenleiders na de oorlog.

Groot-Brittannië annexeerde Transvaal en Oranje Vrijstaat bij de vrede van Vereeniging in mei 1902. Hoewel Salisbury, Chamberlain and Milner hadden aangedrongen op een onvoorwaardelijke overgave, was de vrede wel degelijk voorzien van voorwaarden, waaronder een lening voor het herstel van de oorlogsschade van drie miljoen pond (ongeveer 1,6 miljard euro in 2012).⁴⁰

De Engelsen waren de oorlog ingegaan met als één van de redenen dat zij tegen rassendiscriminatie waren en de zwarten gelijkere rechten wilden geven. Hierdoor hadden zij van de zwarte bevolking veel steun gehad. Bij de vrede werd de concessie gedaan aan de Boeren dat het stemrecht voor zwarten in een kolonie pas aangepast zou worden als de blanken daarvoor waren. Dit week nogal af van de beloftes die aan zwarten gedaan waren door de Engelsen en heeft de mogelijkheid geschapen voor de uitbouw van het beleid richting Apartheid, dat vanaf 1949 ingevoerd is.

3.2. Transvaal

Van de ongeveer 200.000 Boeren die er waren sneuvelden 7.000 commando's in de strijd en 28.000 vrouwen en kinderen in de kampen. Dit is zeventien procent van de Boerenbevolking. De vrede van Vereeniging werd geaccepteerd in mei 1902 door de leiders van de Boerenrepublieken met een stemverhouding van 54 tegen 6, waarbij belangrijke leiders als Hertzog, Steyn, C. R. de Wet en Beyers tegen stemden en door wilden vechten.⁴¹ Deze tegenstelling is in latere jaren de interne verhoudingen binnen Zuid-Afrika gaan bepalen. Aan het einde van de oorlog dreigde een opstand van de zwarten tegen hun blanke meesters, die verzwakt waren door de oorlog en doordat de Britten de hoop gewekt hadden bij de zwarten dat er veel zou gaan veranderen. Dit is de kop in gedrukt door verenigd Brits en Boeren optreden.⁴²

In Zuid-Afrika zijn door de oorlog vele tegenstellingen overwonnen en is het gemeenschappelijk lijden een basis geweest voor meer eenheid.⁴³ Ook maakte de oorlog de weg vrij voor een nieuwe generatie leiders, die heel anders in de tegenstelling met Engeland en de relatie met de andere koloniën stonden.

⁴⁰ <http://www.measuringworth.com/ukcompare/> (17 april 2012).; Verdrag van Vereeniging, 31 mei 1902.

⁴¹ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 72.; C. R. de Wet, *Three Years War* (Londen 1902) 428.

⁴² Marks, 'Southern and Central Africa', 480.

⁴³ Searle, 'National Efficiency', 208.

3.3. De Kaap Kolonie

De directe betrokkenheid van De Kaap en Natal bij de oorlog ontstond door invasies uit Transvaal en Oranje Vrijstaat van commando's. De anti-Britse houding en het geweld van Kaapse rebellen dwong de Engelsen om de staat van beleg in te voeren in de Kaap Kolonie. Daarmee was het zelfbestuur van De Kaap opgeschort. Hofmeyr onttrok zich hieraan door naar Europa te gaan.

De reacties in De Kaap en Natal op het uitbreken van de oorlog waren verschillend. De oorlog plaatste de Afrikaners in De Kaap en Natal in een onmogelijke positie tussen de economische belangen van deze koloniën, waar Engeland ook voor ten strijde trok, en de culturele banden die de Afrikaners voelden met de Boeren. Waar de republikeinse commando's verschenen was er steun, al of niet met enige druk. Er is dan ook reden te veronderstellen dat als de commando's in het allereerste begin van de oorlog verder opgerukt waren, er steun door een groot deel van de bevolking geweest zou zijn. Vooral in de eerste weken van de oorlog was het goed mogelijk geweest over aanzienlijke afstanden op te rukken, gezien de geringe aantallen Britse militairen die aanwezig waren. Uiteindelijk waren er ongeveer 600 tot 700 rebellen in De Kaap. Daar stond tegenover dat er ook hulptroepen uit De Kaap en Natal waren die meetrokken met het Britse leger.⁴⁴ De oorlog doet een deel van de Afrikaners blijvend vervreemden van Engeland.

De leiding van de Afrikaner Bond wilde geen partij kiezen voor de Boeren en nam een neutrale houding aan. De Bond wilde bemiddelen en humanitaire hulp geven.⁴⁵ De Afrikaner Bond sprak zich in juni 1900 als volgt uit:

- afkeuring van het imperialistische beleid van de Britse regering dat geleid heeft tot een bloedige en onrechtvaardige oorlog.
- dat weinig rekening gehouden was met de gevoelens van de meerderheid van de bewoners van De Kaap.
- dat het weigeren van arbitrage aan Transvaal, terwijl Engeland het hof van arbitrage in Den Haag erkend had, afgekeurd werd.
- oproep voor vrede, waarbij de republieken onafhankelijk moesten blijven.

Vooral de tactiek van de verschroeide aarde riep veel weerstand op bij de Afrikaners in de Kaap en Natal.⁴⁶

⁴⁴ Davenport, *The Afrikaner Bond*, 233-235.

⁴⁵ *ibidem*, 212-213.

⁴⁶ *Ibidem*, 221.

4. De periode na de Boerenoorlog 1902-1907

4.1. Groot-Brittannië

Na de overgang na de oorlog van militair naar burgerlijk gezag kreeg Milner alle macht. Hij werd gouverneur van Transvaal en Oranjerivier Kolonie en Hoge Commissaris voor Zuid-Afrika en kreeg de taak de opbouw te leiden. Begin 1903 stelde hij een door hem benoemde Wetgevende Raad in. Leiders van de Boeren werden uitgenodigd zitting te nemen in deze raad, maar hebben geweigerd omdat zij geen echte invloed konden uitoefenen.⁴⁷

Milner voerde een politiek van Anglificatie. Alle belangrijke bestuurlijke functies gingen naar Engelsen, Afrikaners kwamen in ondergeschikte ambtelijke posities. De jongere Engelse bestuurders werden tot Milner's "kindergarten" (kleuterschool) gerekend.⁴⁸ De wetgeving van De Kaap werd ingevoerd en er kwam een modern Brits bestuur op basis van een Civil Service.⁴⁹ Milner's kindergarten voerde vele veranderingen door gericht op unificatie. Er is een standaardtijd ingevoerd, een bureau voor statistiek opgericht, de rechtspraak is gereorganiseerd zodat Engelse wetten toegepast werden door Engelse rechters, het onderwijs is verbeterd, de sprinkhaanbestrijding is aangepakt en het leger is hervormd.⁵⁰

Milner was niet uit op verzoening, maar wilde juist de Afrikaners gedwee houden en door immigratie van Britten en verengelsing van het onderwijs een meerderheid van Engelsen verkrijgen. Hij wilde de Britse taal en cultuur stimuleren zodat deze door de meerderheid van de bevolking gedeeld zou worden.⁵¹ In het algemeen moest de cultuur van de Afrikaners ontmoedigd worden, zodat zij hun separate identiteit zouden verliezen en zouden opgaan in de Britse cultuur. Milner dacht dat de Boeren zich na hun nederlaag zouden neerleggen bij Britse dominantie en zich zouden aanpassen. Hierin vergiste hij zich volkomen. Het beleid van Milner in het bestuur, het onderwijs, de immigratie en de taal is dan ook volledig mislukt. Maar juist de weerstand van de Boeren hiertegen is een stimulans voor de eenwording onder de Boeren.

⁴⁷ W. K. Hancock en J. van der Poel (ed.), *Selections from the Smuts Papers* (Cambridge 2007) 3.

⁴⁸ G.H.L. Le May, *British supremacy in South Africa, 1899-1907* (Oxford 1965) 155.

⁴⁹ Walker, E.A., 'Lord Milner and South Africa', *Proceedings of the British Academy* deel 28 (London 1942) 155-178, 172.

⁵⁰ Spoelstra, 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering', 316.

⁵¹ W.H. Vatcher Jr., *White Laager, the rise of Afrikaner nationalism* (London 1965) 34.

Het economische beleid van Milner was gericht op het herstellen van de productie van de goudmijnen, de belangrijkste motor van de economie en bron van inkomsten voor de staat. Een belasting van tien procent op goudproductie (Kruger maar vijf procent) zou voor staatsinkomsten moeten zorgen.⁵²

Het herstel van de goudwinning lukte niet direct. De zwarte arbeiders hadden door de wederopbouw voldoende werk, waren gewend aan hoge lonen die de Engelsen hadden betaald en konden het zich in de eerste jaren na de oorlog nog veroorloven niet te kiezen voor de mijnen. Milner moest daarom de toezegging aan Mozambique doen om 67 % van het goederenverkeer via Delagoabaai te laten lopen, om zo arbeiders voor de goudmijnen te kunnen werven in Mozambique. Deze afspraak is ten nadele van de inkomsten van Natal en De Kaap, maar is gericht op het herstel van de goudmijnen. Ook dit werkte onvoldoende om aan arbeiders te komen. Zelfs werving elders in Afrika mislukte. En een uiterste poging door zelfs arme blanken in te zetten, mislukte ook.

Om tot een oplossing van het arbeidersprobleem te komen, liet Milner grote aantallen goedkope Chinese contractarbeiders uit China komen voor het werken in de mijnen. Tussen 1903 and 1907 waren er ongeveer 60.000 Chinese arbeider met driejarige contracten, tegen lagere lonen als de zwarte arbeiders. Dit was ongeveer een derde van het aantal arbeiders dat in de goudmijnen werkte. Er was een “Chinese labour ordinance” die toestond dat voor kleine vergrijpen aan Chinese arbeider lichte lijfstraffen gegeven werden in plaats van gevangenisstraf.⁵³ De Chinese contractarbeiders hebben veel weerstand opgeroepen in Zuid-Afrika en in Engeland, omdat dit gezien werd als een verkapt vorm van slavernij. De kwestie verdeelde de Engelsen bij de verkiezingen in Engeland in 1906 en in Zuid-Afrika in 1907 en verenigde de Boeren.⁵⁴ In Zuid-Afrika was er een puur racistisch motief, omdat er nu een derde raciale groepering kwam naast blanken en zwarten, die bedreigend was voor de blanken.

Voor de opbouw was een belangrijke voorwaarde dat de zwaar beschadigde spoorinfrastructuur en alle vernielde bruggen zo spoedig mogelijk hersteld werden. Dit kreeg prioriteit, omdat de spoorwegen het belangrijkste vervoermiddel waren en een belangrijke bron van inkomsten voor de vier koloniën. Hiervoor heeft Engeland een lening van 35 miljoen pond aan de beide nieuwe koloniën gegeven. Dit is ongeveer € 60.000 per blanke inwoner. Voor Transvaals was dit wel af te lossen uit opbrengsten uit de goudmijnen, voor de andere koloniën niet. Milner constateerde dat de vier regeringen van de koloniën zich met het spoorvervoer bemoeiden, dat er daardoor vier systemen van invoertarieven bestonden, dat er drie spoorwegmaatschappijen waren in eigendom van Transvaal/Oranjerivier Kolonie, Natal en De

⁵² I.R. Smith, ‘Capitalism and the War’, in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 56-75, 63.

⁵³ motie ter veroordeling van beleid Milner in House of Commons, maart 1906.

⁵⁴ S. Dubow, ‘Imagining the New South Africa in the era of reconstruction’, in: D. Omissi and A.S. Thompson, *The impact of the South African War* (New York 2002) 76-95, 79.

Kaap en dat dit alle leidt tot wrijving en inefficiency.⁵⁵ De koloniën werden door Milner gedwongen tot fusie van de spoorwegen en een tolunie. De tolunie in 1903 ruimde tussen de koloniën alle tariefbelemmeringen op en gaf Engeland een voorkeurspositie in de handel. Op deze wijze werden min of meer de inkomsten uit het goud verdeeld over de koloniën, maar het was tevens een erkenning van de dominante economische positie van Transvaal, daar geen van de koloniën nog een zelfstandige politiek kon voeren voor de spoorweginkomsten.

Milner's pogingen om Britse landbouwnederzettingen te stichten met immigranten hebben veel geld gekost, maar mislukten doordat te weinig Britten wilden emigreren, door droogte en door sprinkhanenplagen. Er werd weliswaar moderne landbouwkennis toegepast, maar de Britten hielden te weinig rekening met plaatselijke omstandigheden, zoals benodigde omvang voor voldoende schaalgrootte en voldoende water. Succesvol waren de grote boerderijen die door de Boeren zelf opgezet werden op basis van moderne agrarische kennis en op export gericht: mais en wol naar Engeland. Maar zelfs de Boeren erkenden dat het beleid van Milner tot herstel van de economie goed was. Toch was pas in 1907 de economie weer op vooroorlogs niveau.

Milner faalde om de Britten in Transvaal verenigd te houden, terwijl Botha and Smuts verzoening gebruikten als een middel om meer politieke macht te verwerven.⁵⁶ Er ontstond dan ook een Engelse oppositie van liberalen tegen het conservatieve bewind van Milner. Deze Boeren- en Engelse opposities vonden elkaar op het punt van het vraagstuk van de Chinese arbeiders.⁵⁷ De Boeren gebruiken de controverse binnen de Britse gemeenschap over de Chinese arbeider als een breekijzer om de eenheid te splijten en wisten daarmee veel stemmen te winnen.⁵⁸ In de verkiezingen van 1907 in Transvaal stemden dan ook vele Britten voor de partij van de Boeren, Het Volk. De Labour Party zag de Progressieven als belangenbehartigers van de kapitalisten en lieerde zich met Het Volk. Voor de Engelsen waren de Chinezen een soort slaven. Voor de Boeren waren de Chinezen een dreiging voor de blanke suprematie.⁵⁹

Het beleid van Milner voor Anglifikatie van de samenleving is totaal mislukt, maar juist daardoor hebben de Boeren zich kunnen verenigen. Het beleid Milner was niet populair, maar effende wel de weg naar toekomstige eenheid. In 1905 werd Milner vervangen door een meer op compromis gerichte

⁵⁵ F. Vermooten, 'Transvaal en die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, jaargang 20, deel 2 (Kaapstad 1957) 1-262, 9.

⁵⁶ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 70.

⁵⁷ Spoelstra, 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering', 321.

⁵⁸ Le May, *British supremacy*, 156.

⁵⁹ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 73.

man, Lord Selborne. Later in 1905 heeft de Conservatieve regering van Engeland ontslag genomen en werd vervangen door een liberale regering onder Campbell-Bannerman. Dit werd bevestigd in de verkiezingen in 1906 die de overwinning van de Liberale partij in Engeland bracht. De tegenstanders van de Boerenoorlog en van het beleid van Milner kwamen daarmee aan de macht.

Toen duidelijk werd in Engeland dat de Boeren zich teruggewerkt hadden in het centrum van de macht in Transvaal, zocht de liberale regering naar een weg om toch de Britse suprematie in Zuid-Afrika te handhaven.⁶⁰ Transvaal als een zuiver Britse kolonie was niet langer meer mogelijk gezien de meerderheid van Afrikaners die zelfbestuur wilde.⁶¹ Een van de verkiezingsbeloftes was geweest om de Chinese contractarbeiders terug te sturen. Dit kon alleen als er een alternatief kwam, want de goudmijnen moesten blijven produceren. Campbell-Bannerman accepteerde dat de Afrikaanse meerderheid een oplossing moest vinden die de Engelse belangen waarborgde en dat zelfbestuur dan onvermijdelijk was.

Samenvattend kan gesteld worden dat Milner en zijn kindergarten door hun expertise de voorwaarden schiepen voor unificatie. Zonder deze voorwaarden hadden de Afrikaners hun tegenstellingen misschien nooit overwonnen.⁶² Milner heeft met veel inzicht de juiste maatregelen genomen om Zuid-Afrika als geheel weer welvarend te maken, waarvoor een eenheid een voorwaarde was. Hiervoor zijn door hem talloze maatregelen doorgevoerd, die hij vanuit zijn autoritaire positie kon doordrukken en waar de Boerenleiders in latere jaren profijt van hadden. De vraag is of dit ooit gelukt zou zijn op een andere wijze. Milner heeft zich echter verkeken op de weerstand die hij opriep met zijn beleid gericht op Anglificatie, Britse dominantie in het bestuur en het productief maken van de mijnen door een soort moderne slavernij in te voeren. Het beleid van Milner heeft de unificatie van Zuid-Afrika enorm versneld, maar werd niet gewaardeerd in zijn tijd.⁶³

4.2. Transvaal

Na de annexatie werden de namen Transvaal Kolonie en Orange Rivier Kolonie ingevoerd voor de nieuwe kroonkoloniën. In november 1902 werd het militaire bestuur beëindigd. In artikel vier van het vredesverdrag staat dat de leiders en de burgers van Transvaal en Oranje Vrijstaat niet vervolgd zullen

⁶⁰ ibidem, 54.

⁶¹ ibidem 65.

⁶² Davenport, *The Afrikaner Bond*, 281.

⁶³ Le May, *British supremacy*, 176.

worden voor hun deelname aan de oorlog. Volgens artikel drie zullen persoonlijke vrijheden en eigendommen gerespecteerd worden.⁶⁴ Als dit de pluspunten zijn, waren er veel meer minpunten. Vele boerderijen waren verwoest, het vee afgeslacht, de zwarte bevolking opstandig, de Boeren ontwapend, een politiemacht van Engelsen als bezettingsleger, een tekort aan spoorvervoer en een tekort aan voedsel. De landbouw was sterk teruggevallen doordat veel paarden dood of afgedren waren en de veestapel was sterk ingekrompen. Er waren sociale spanningen tussen Handsuppers, National Scouts en Bitterenders in de dorpen. Korte tijd is sprake van een vraag van “goed of fout in de oorlog” in Transvaal en Oranjerivier Kolonie. Al snel werd dit achterhaald door het gemeenschappelijke denken dat zich begon te ontwikkelen gericht op eenheid en een afzetten tegen het Britse koloniale bestuur. Dit was de situatie vlak na de Boerenoorlog.

De repatriëring van de soldaten had voorrang, maar daarna moesten 250.000 ontheemden gerepatriëerd worden naar Oranjerivier Kolonie en Transvaal. Voordat de Boeren weer naar hun boerderijen vervoerd konden worden na de vrede in mei 1902 waren er maanden verstreken. In augustus was een derde van de Boeren terug op hun boerderij, in januari 1903 was bijna iedereen terug. Teruggaan was alleen zinvol voor de mensen die nog geld hadden of konden lenen om iets op te bouwen. Velen konden dit niet meer en trokken naar de steden als blank proletariaat. Men woonde in het begin in een hutje bij de bouwval van de boerderij. De oogst van 1903 is in het najaar van 1902 gezaaid en door droogte mislukt. Er zijn dus tekorten aan voedsel geweest die tot 1904 duurden en die met rantsoenen door de overheid aangevuld moesten worden.⁶⁵

De Engelse regering leent £ 35 miljoen (ongeveer negentien miljard euro in 2012) aan Transvaal en Oranjerivier Kolonie in 1903, vooral op voorspraak van Milner.⁶⁶ Dit geld werd vooral besteed aan het herstel van de infrastructuur, spoorwegen en bruggen, maar ook voor het moderniseren van de agrarische sector. De drie miljoen pond welke genoemd werden in het vredesverdrag in artikel tien, werden pas in 1905-6 uitgekeerd, met veel discussie over het wel of niet zijn van een lening of een herstelbetaling en aan wie hoeveel betaald moest worden.⁶⁷ Deze kleine lening heeft dus veel minder bijgedragen aan de opbouw dan de grote lening van 35 miljoen pond, terwijl daar het meest over gediscussieerd is.

⁶⁴ Verdrag van Vereeniging, 31 mei 1902.

⁶⁵ A. P. J. van Rensburg, ‘Die ekonomiese herstel van die Afrikaner in die Oranjerivier-Kolonie, 1902-1907’, in: Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse gesiedenis, jaargang 30, deel 2 (Kaapstad 1967) 134-347, xx.

⁶⁶ <http://www.measuringworth.com/ukcompare/> (17 april 2012).

⁶⁷ Verdrag van Vereeniging, 31 mei 1902.

Oranjerivier Kolonie en Transvaal herstelden zich economisch, met name door export van agrarische producten en goud. Resultaat was zelfs dat een deel van de bevolking van Natal en De Kaap, waar de economie niet floreerde, naar Transvaal trok waar de goudmijnen het economische trekpaard voor Zuid-Afrika waren. De economie van Transvaal heeft zich na de oorlog radicaal anders georiënteerd en heeft zich primair op de (goud)mijnen gericht.⁶⁸ Het agrarische karakter dat de Boeren voor de oorlog in stand wilden houden is definitief losgelaten. In Oranje Vrijstaat konden grote moderne boerenbedrijven ontstaan gericht op export (wol en mais) die veel kapitaal vroegen, waardoor de agrarische sector juist een stimulans kreeg. Modern was het aanleggen van irrigatie, mechanisatie, fokprogramma's, bestrijden van veeziektes en van sprinkhanen.⁶⁹ Deze bedrijven zijn in staat voldoende goedkoop voedsel te produceren om iedereen te voeden en ook nog te exporteren. Maar mede door de oorlog konden steeds minder blanken het kapitaal opbrengen om nog een boerenbedrijf op deze basis voort te zetten.

Er ontstond een coalitie van mijneigenaren en rijke boeren, ook wel aangeduid als de coalitie van goud en mais. De politieke elite van Boerenleiders met een aanhang van bywoners (landloze Afrikaners die op het land van een Boer woonden) verdween dus niet, maar werd uitgedund en aangevuld met mijneigenaren. Hoewel deze ontwikkeling al voor de oorlog gaande was, ontstond hierdoor een grotere gelaagdheid in de maatschappij. Voor de oorlog ging al 30 % van het staatsbudget van Transvaal naar arme blanken.⁷⁰ Nu vestigden de arme blanken zich in de steden. Pogingen hen te werk te stellen als blanke mijnwerker en spoorwegaarbeider mislukten. Het lukte wel om de arme blanken in te schakelen voor het werk in de mijnen en industrie als middenkader, zodat hier een dreigend sociaal conflict voorkomen werd ten koste van de zwarte arbeiders.⁷¹

De Boerenleiders Botha, De Wet en De la Rey hebben gedurende hun reis naar Europa medio 1902, om steun te krijgen voor de opbouw van hun land, veel nuttige contacten in Engeland gelegd, vooral met liberalen.⁷² Omgekeerd is Botha daarna overtuigd van de noodzaak om binnen het Britse imperium verder te gaan. De Boeren onder leiding van Botha en Smuts, beiden ex-Boerengeneraals, zoeken toenadering tot de gematigde Engelsen om het beleid van Milner tegen te gaan. In artikel zeven van het vredesverdrag wordt herstel van zelfbestuur beloofd, maar Milner stelde dit zo lang mogelijk uit, om eerst zo veel mogelijk de Britse grip op het land te versterken.⁷³

⁶⁸ Marks, 'Southern and Central Africa', 425.

⁶⁹ Spoelstra, 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering', 337.

⁷⁰ Marks, 'Southern and Central Africa', 428-9.

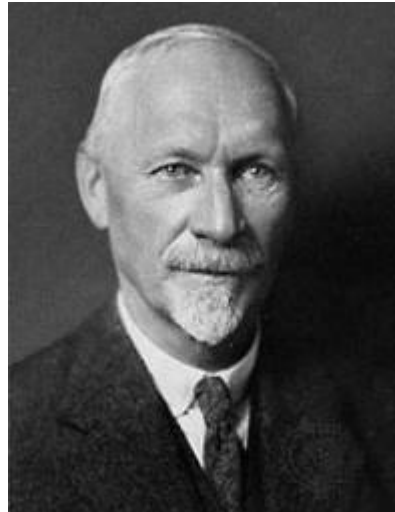
⁷¹ Vermooten, 'Transvaal en die totstandkoming van die Unie', 484.; Nasson, *The Boer War*, 66.

⁷² Spoelstra, 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering', 315.

⁷³ Verdrag van Vereeniging, 31 mei 1902.

Louis Botha

Jan Christia(a)n Smuts

Botha en Smuts stichten in 1904 een politieke partij in Transvaal “Het Volk” en eveneens ex-Boerengeneraals Hertzog richt “Oranje Unie” op in Oranjerivier Kolonie, beide als reactie op de vorming van Britse partijen en de Anglofiele politiek van Milner. Het primaire doel voor deze partijen was zelfbestuur. Het Volk kende een grote discipline en organisatiegraad. Botha wist te bereiken dat tegenstellingen tussen Handsuppers, National Scouts en Bitterenders bedaarden. Alleen verenigd immers hadden de Boeren voldoende aantallen om in de verkiezingen een kans te maken. Er was eenheid onder Boeren over wat met niet wilde en door zich samen af te zetten tegen het beleid van Milner lukte het om de eenheid te bewaren. Over wat de Boeren wel wilden ontstond na de verkiezingsoverwinning discussie. Verzoening heeft voor veel Boeren nooit hoog gescoord en is voor de Boerenleiders meer een middel dan een doel geweest.⁷⁴ Het leiderschap van Botha, de leider met het charisma, en Smuts, de man met de visies, heeft deze weg gevonden naar een meerderheid voor de Boeren en later voor de Afrikaners.⁷⁵

In 1906 kwam er zelfbestuur voor Transvaal volgens regelingen zoals die ook voor De Kaap golden en in 1908 voor Oranjerivier Kolonie. De uitslag van de verkiezingen in Transvaal in 1907 was dat Het Volk met 36 zetels een meerderheid krijgt. De Progressieven en Onafhankelijken krijgen 22 zetels, de Nationalisten 6 en de Arbeiderspartij 3.⁷⁶ Botha vormt een regering van Het Volk en de Nationalisten, waarin hij premier werd en Smuts minister van Binnenlandse zaken en Onderwijs. Zowel Transvaal als Oranjerivier Kolonie kende een ministeriële verantwoordelijkheid van de regering aan het parlement.

⁷⁴ Vatcher, *White Laager*, 33, 35.; Spoelstra, ‘Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering’, 324.

⁷⁵ Hancock, *Selections from the Smuts Papers*, 4.

⁷⁶ Spoelstra, ‘Die bewindsaanvaarding van die Botha-regering’, 328.

4.3. De Kaap Kolonie

In de oorlog waren de opstandige Afrikaners in de Kaap door de Engelsen als rebellen beschouwd. Zij werden niet krijgsgevangen gemaakt en geïnterneerd, maar geëxecuteerd (ongeveer 50) of gevangen gezet na een veroordeling door de krijgsraad. Ook na de oorlog staat artikel vier van het vredesverdrag toe dat de rebellen in Natal en De Kaap vervolgd worden.⁷⁷ Deze situatie is in duidelijke tegenstelling met de situatie voor de Boeren in Transvaal en Oranje Vrijstaat, die niet vervolgd werden. Zij die gevangenisstraffen kregen (ongeveer 700) hadden geen stemrecht meer. Een voorgestelde gratie door de Afrikaner Bond werd weggestemd door Jameson en zijn Progressive Party. Pas in 1906 kwam er amnestie voor deze gevangenen.

De Afrikaner Bond in De Kaap ging in de oppositie tegen Milner. Milner wilde zelfbestuur uitstellen, maar moest verkiezingen toestaan. Hij wilde het censuskiesrecht zo instellen dat er een Britse meerderheid zou ontstaan.⁷⁸ Het opschorten van het stemrecht van de rebellen had tot gevolg dat bij de verkiezingen van 1904 de Progressive Party van Jameson kon winnen. Nadat amnestie verleend was aan de rebellen en deze hun stemrecht weer terugkregen, won de South African Party, die gesteund werd door de Afrikaner Bond, de verkiezingen in 1908.

Gedurende en vlak na de oorlog is er een opleving van de economieën van Natal en De Kaap door alle militaire uitgaven en de uitgaven voor de wederopbouw. Na de oorlog en de opbouw ontstond er een economische depressie, want ook nu waren De Kaap en Natal voor hun inkomsten sterk afhankelijke van belastingen en transporttarieven op vervoer naar Transvaal.⁷⁹ Transvaal wilde zo min mogelijk betalen en maakte daarom gebruik van het spoor naar Delagoabaai, iets dat Milner toestond in ruil voor arbeiders uit Mozambique voor de goudmijnen. Tussen 1902 en 1908 daalde de inkomsten uit spoorvervoer voor De Kaap van twaalf miljoen pond naar zeven miljoen pond.⁸⁰ De Kaap en Natal werden gedwongen door Milner deel te nemen aan de douane-unie en daardoor steeds afhankelijker van Transvaal en Oranjerivier Kolonie voor inkomsten. Voor de erkenning van deze dominante positie van Transvaal konden De Kaap en Natal meedelen in de inkomsten uit goud.

4.4. Imperialisme

Het streven naar een politiek dominante positie van Groot-Brittannië ten opzichte van Transvaal was inzet voor de oorlog en deze oorlog werd door de Engelsen gevoerd vanuit een superioriteitsgevoel.

⁷⁷ Verdrag van Vereeniging, 31 mei 1902.

⁷⁸ Le May, *British supremacy*, 159.

⁷⁹ Mabin, *The confidence of the whole country*, 528.

⁸⁰ Davenport, *The Afrikaner Bond*, 273.

Na de Boerenoorlog kwam het besef in Groot-Brittannië dat dominions in een gelijkwaardiger positie met Groot-Brittannië moesten deelnemen in het Britse imperium, maar dan ook gelijkwaardiger de lasten van de defensie moesten dragen. Dit maakte de weg vrij voor contacten met Boerenleiders over een inpassing van Zuid-Afrika in dit nieuwe systeem. Milner's Kindergarten was instrumenteel in het uitwerken van een invulling hiervan.

Door de Boerenoorlog werd duidelijk dat een land als Groot-Brittannië niet langer in staat was de kosten van het koloniale rijk alleen te dragen, maar ook dat de acceptatie van de achterstelling van de koloniën ten voordele van Engeland snel afnam. De Boerenoorlog deed de tekorten op de begroting van Engeland hoog oplopen.⁸¹ Daarom vond na de oorlog een heroverweging van een te agressief imperialistisch beleid plaats en werd getracht de imperiale politiek meer met steun van de dominions te voeren. Toen het lukte om Zuid-Afrika een plaats als dominion in dit systeem te geven, was dit een van de redenen om Zuid-Afrika zelfstandigheid te geven.

4.5. Goud

In de oorlog stortte de goudproductie in, omdat vele arbeider en vrijwel alle Uitlanders wegtrokken. De Boeren bleven het inkomen uit de mijnen zo lang mogelijk gebruiken voor de financiering van de oorlog. De Engelsen veroverden medio 1900 de mijnen en probeerden de opbrengsten zo snel mogelijk te eigen bate aan te wenden. De Boeren hadden afgezien van demolitie, aanvankelijk omdat zij dit geen passende manier van oorlogvoeren vonden en later omdat zij er niet meer toe in staat waren, dus de mijnen konden na de oorlog weer verder produceren. Maar pas in 1905 was de goudproductie weer op het niveau van voor de oorlog.

In de goudmijnen moest vanaf 1895 steeds dieper gedolven worden en daardoor ontstonden hogere kosten. De waarde van goud lag vast door de vaste waardeverhouding die met valuta aangehouden werd. Toen de productiekosten dus toenamen werd de winstmarge automatisch evenveel kleiner. Grootschalige winning en lagere arbeidskosten waren dus noodzakelijk om de winningkosten voldoende laag te houden om winstgevend te blijven. Het steeds kunnen reduceren van de arbeidskosten is dan ook lang de basis van het beleid geweest waarmee de mijnen konden blijven bestaan.⁸² Naar mate de winningkosten nog verder opliepen kon de goudwinning echter alleen nog door de inzet van moderne mechanische technieken winstgevend blijven.

⁸¹ Searle, 'National Efficiency', 195.

⁸² Marks, 'Southern and Central Africa', 468.
FAA Koreman studentnr. 3362248

De mijnen verlaagden na de oorlog de lonen met 35 % om zo nog winstgevend te kunnen blijven. Dit veroorzaakte van 1902 tot 1906 een arbeiderstekort, en dus tegenvallende opbrengsten van de goudmijnen.⁸³ Als J. A. Hobson gelijk had met zijn stelling in zijn invloedrijke boek uit 1902 'Imperialism', dat de oorlog gevoerd is om te waarborgen dat er voldoende goedkope arbeid beschikbaar was voor de mijnen, moet geconcludeerd worden dat dit niet gelukt is.⁸⁴ Milner was genoodzaakt om Chinese contractarbeiders aan te voeren. De weerstand tegen deze Chinese arbeiders was echter zo groot dat deze oplossing niet gehandhaafd kon blijven.

De liberalen in Engeland wilden na hun aantreden als regering in 1907 enerzijds dat de goudaanvoer gewaarborgd bleef, maar anderzijds ook van de Chinese contractarbeiders af, omdat dit te veel het beeld oproep van moderne slavernij. Een oplossing moest in Zuid-Afrika gevonden worden en kon het beste bereikt worden door de Afrikaners zelf. Dit was één van de redenen om zelfbestuur toe te staan. Toen de elite van Transvaal aan de macht kwam losten die het op door de zwarte arbeiders hun mogelijkheden van bestaan als boer af te nemen en daarmee te dwingen als enige resterende mogelijkheid in de mijnen te gaan werken. De stilzwijgende acceptatie van de Engelsen hiervan betekende in de praktijk een acceptatie van ongelijke rechten voor de zwarte bevolking. De trekarbeid die ingevoerd werd verschilde in essentie niet van de situatie van de contractarbeiders uit China. De zwarte arbeiders woonden onder slechte omstandigheden bij de mijnen om daar te werken, ver van huis en hun familie.

Hoewel Het Volk gebruik maakte van antikapitalistische gevoelens onder de kiezers, werd al snel na de verkiezingen overeenstemming bereikt met de mijneigenaren. Een staking van blanke arbeiders in 1907 tegen pogingen om het aantal blanke arbeiders in de mijnen te reduceren, werd door de regering neergeslagen met troepen.⁸⁵ Begrijpelijk is dit streven van de mijnen wel. De loonkosten vormden de helft van de kosten van de goudwinning, en daarin was 60 % voor de kleine groep blanke geschoolde arbeiders en 40 % voor de grote hoeveelheid zwarte ongeschoolde arbeiders.⁸⁶ Ondanks de bevoorrechte positie van blanken, mocht niets de goudproductie in de weg staan. Immers, 90 % van het inkomen van Transvaal hing af van de goudmijnen en de mijnen waren verreweg de grootste werkgever.⁸⁷

⁸³ C. Bundy, *The Rise and Fall of the South African Peasantry* (Londen 1979) 111.; Marks, 'Southern and Central Africa', 471.

⁸⁴ J.A. Hobson, *Imperialism, A Study* (New York 1902)

⁸⁵ Smith, 'Capitalism and the War', 59, 67.

⁸⁶ *ibidem*, 60.

⁸⁷ Marks, 'Southern and Central Africa', 490.

De hulp van de overheid was dus enerzijds nodig om de arbeidsmarkt zo te structureren dat er voldoende aanbod van arbeiders was die tegen een laag loon wilden werken en anderzijds om deze arbeiders in bedwang te houden.⁸⁸ Men probeerde arbeiders uit Mozambique en elders uit Afrika te halen, wat bij tijden lukte. Van meer belang was de economische positie van de zwarte boeren in Zuid-Afrika. Tot halverwege de jaren 90 van de negentiende eeuw waren de zwarte boeren als pachter economisch succesvol en dus onafhankelijk. Door een agrarische crisis (runderpest, sprinkhanen, droogte) werden de zwarte boeren al meer gedwongen werk in de mijnen te aanvaarden. Gedurende de Boerenoorlog werd deze noodzaak weer minder en konden zwarte boeren nog profiteren van de oorlogssituatie, door voedsel te verkopen en door hoge lonen te vragen. Ook in de opbouwperiode kort na de oorlog hadden de zwarte boeren nog voldoende mogelijkheden om zelf te voedsel te verbouwen en hun arbeid buiten de mijnen aan te bieden.

De concurrentie van grote moderne boerenbedrijven van blanke Afrikaners na de oorlog dwong de zwarte boeren in toenemende mate werk te zoeken in de mijnen als ongeschoolde arbeiders. Vervolgens werd door regelgeving en het invoeren van inkomstenbelasting de positie van de zwarte boeren verder ondermijnd door de overheid. De zelfvoorzienende zwarte boerenstand die een klein surplus wisten over te houden, verdween en de zwarte boeren proletariseerden.⁸⁹ Waar het de Engelsen onder Milner niet gelukt was, dwongen nu de regeringen van de koloniën en later van de Unie de zwarte boeren werk te zoeken in de mijnen als ongeschoolde trekarbeider, omdat dit hun enige mogelijkheid nog was om voldoende inkomen te verkrijgen.⁹⁰

⁸⁸ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 39.; Marks, 'Southern and Central Africa', 425.

⁸⁹ C. Feinstein, *An Economic History of South Africa: Conquest, Discrimination and Development* (Cambridge 2005) 73.

⁹⁰ Marks, 'Southern and Central Africa', 465, 481.

5. Naar een Unie 1907-1910

Waar Milner door pure machtspolitiek de eenheid van Zuid-Afrika probeerde te bereiken, werd in 1908-1909 een regeling voor zelfbestuur van Zuid-Afrika bereikt uit overtuiging. Onder de Afrikaners was het besef gegroeid dat een unie noodzakelijk was om samen sterker te staan.⁹¹ In 1907 hadden alle koloniën een gelijke status met zelfbestuur, maar was Transvaal duidelijk economisch de machtigste kolonie. De inkomsten uit de goudmijnen hadden het machtsevenwicht van De Kaap naar Transvaal doen verschuiven. Naar mate in Natal en De Kaap de financiële positie steeds meer verslechterde, terwijl Transvaal steeds welvarender werd door de inkomsten uit de goudmijnen, moest dit feit erkend worden. De tarievenoorlogen die in het verleden gevoerd waren tussen de delen werden niet herhaald, maar een verdeling van de inkomsten werd bereikt, met erkenning dat Transvaal in de unie domineerde.⁹² Botha streefde verzoening na met gematigde Engelsen en voor de Afrikaners naar een evenwicht tussen de koloniën.

De Zuid-Afrikaanse nationale conventie begon op twaalf oktober 1908 in Durban en duurde tot mei 1909, waarbij vele compromissen nodig waren om tot een Unie te kunnen komen. Er kwamen drie hoofdsteden, in Pretoria de regering en de uitvoerende macht, in Kaapstad het Parlement, in Bloemfontein de Hoge Raad. De verschillen in kiesrecht voor de koloniën werden gehandhaafd. Afrikaans kreeg als taal gelijke status met het Engels.⁹³ De Unie trad in werking op 31 mei 1910.

Het komt in 1910 tevens tot een fusie van drie Afrikaner partijen, die de South African Party (SAP) vormen onder leiderschap van Botha. Dit zijn Het Volk uit Transvaal, de Afrikaner Bond uit De Kaap en Orangia Unie uit Oranjerivier Kolonie.⁹⁴ In september 1910 waren er verkiezingen waarbij de SAP een meerderheid van 67 zetel kreeg van de 130 zetels in het parlement van Zuid-Afrika. Botha werd in 1910 de eerste premier van de Unie van Zuid-Afrika en Smuts zijn rechterhand. Duidelijk wordt daarmee dat de Transvaalse elite de regering domineerde. Doordat er één land ontstond, was een veel efficiënter bestuur mogelijk. De welvaart die zo ontstond bood de Boeren de kans aan de macht te blijven.⁹⁵

Het Britse beleid om de vier koloniën te laten opgaan in een eenheid was dan wel niet gelukt in de vorm van een door Engelsen gedomineerde eenheid, maar eenheid was toch ontstaan. In ruil voor

⁹¹ Davenport, *The Afrikaner Bond*, 281.

⁹² Vermooten, 'Transvaal en die totstandkoming van die Unie', 64, 185.

⁹³ Ross, *A concise history*, 80.

⁹⁴ Davenport, *The Afrikaner Bond*, 50.; Hyam, *The Lion and the Springbok*, 10.

⁹⁵ *Ibidem*, 76.

erkenning van hun dominante positie waarborgden de Afrikaners de Britse belangen met een stabiele goudaanvoer en veilige havens.⁹⁶ Gematigden zoals Hofmeyer, Smuts en Botha wilden samenwerking, extremisten zoals De Wet en De la Rey niet.⁹⁷ Na het bereiken van zelfbestuur is het eenheidsfront van de Afrikaners dan ook weer snel uiteen gevallen.

Het Engelse imperialisme was na de oorlog zeker niet verdwenen, maar heeft wel naar goedkopere vormen gezocht. De Boerenoorlog had duidelijk gemaakt dat een dergelijke grootschalige oorlog een te kostbare onderneming was voor Groot-Brittannië. Men zocht dan ook naar meer evenwicht tussen de dominions en het moederland. In dit streven was het mogelijk voor Transvaal en Oranjerivier Kolonie om relatief snel al weer interne zelfstandigheid te krijgen. Zolang de strategische belangen van Groot-Brittannië niet geschaad werden en de goudaanvoer gewaarborgd was, was er ruimte voor een eigen beleid.

De Unie van Zuid-Afrika verenigde de vier koloniën, maar sloot ook delen uit: Rhodesië, Nyasaland, Basutoland, Bechuanaland, and Swaziland. Dit was niet naar de zin van vele Afrikaners, maar dit was het compromis met Engeland.⁹⁸ Rhodesië had als vijfde provincie alsnog kunnen toetreden tot de Unie van Zuid-Afrika, maar in een referendum in 1922 is dit verworpen door de blanke inwoners van Rhodesië. Zuid-Afrika wordt als dominion lid van het Britse Gemenebest.

Zuid-Afrika, en vooral Transvaal, was na de oorlog sterk georiënteerd op de (goud)mijnen en de grondstofwinning werd verder uitgebreid. Daarnaast ontstond een moderne agrarische sector gericht op het voeden van de bevolking en op export. De dominantie van deze twee sectoren in de economie en de nauwe samenwerking met de overheid, werd vaak de coalitie van goud en mais genoemd, omdat de overheid de belangen van deze sectoren stelselmatig waarborgde. De goudsector heeft tot ver in de twintigste eeuw de economie van Zuid-Afrika in belangrijke mate bepaald. Na het loslaten van de gouden standaard in de jaren dertig van de twintigste eeuw is het strategische belang van goud echter verminderd en is het gewoon een mineraal geworden dat onderhevig is aan prijsschommelingen op de wereldmarkt. Wat geofferd werd bij dit alles was een gelijkwaardige positie voor de zwarten.

⁹⁶ Nasson, 312

⁹⁷ Vatcher, *White Laager*, 29.

⁹⁸ Hyam, *The Lion and the Springbok*, 102.

6. Conclusies

Het einde van de negentiende eeuw liet extremen zien in de zin van een ongebreideld kapitalisme in de goudmijnen van Transvaal en een agressief imperialisme in Groot-Brittannië. Achtergebleven gebieden als Transvaal zouden daar het slachtoffer van geworden zijn, ware het niet dat Transvaal als door een wonder in 1886 ineens over een tovermiddel beschikte, de inkomsten uit de grootste goudmijnen van de wereld. In reactie op het machtsspel van Engeland, maar wel amateuristisch, zocht Transvaal naar passende tegenzetten. Gevolg is dat er een escalatie ontstond, waarbij het gematigde midden, zowel in Engeland als in Zuid-Afrika, zijn stem verliest en tussen twee vuren raakt. In de daarop volgende Boerenoorlog is weinig ruimte om een gematigd stemgeluid te laten horen, gezien het overheersende nationalisme in de landen. Maar de extremen in Engeland en Transvaal verliezen na de oorlog snel aan invloed.

Het Britse imperialisme ontstond in een tijd van toenemende concurrentie om koloniën tussen de Europese naties en bereikte zijn hoogtepunt in de Boerenoorlog. De Engelsen wisten weliswaar met hun wereldmacht het politieke primaat in Zuid-Afrika te verwerven, maar moesten ook ervaren dat zij niet in staat waren de meerderheid van de bevolking achter hun beleid te krijgen en de goudproductie voldoende te waarborgen. Zelfbestuur, en iets later de Unie van Zuid-Afrika, is een erkenning van Engeland dat de Afrikaners zich hebben weten te verenigen, zich gematigd hebben en nu pasten binnen het Britse imperium. Daarvoor heeft Groot-Brittannië een stabiele goudaanvoer en veilige havens verkregen. Het zwalkende beleid dat Engeland een eeuw lang gevoerd had ten aanzien van Zuid-Afrika en dat conflicten min of meer uitlokte, is met deze regeling tot stilstand gekomen. Maar het Britse imperialisme moest na de oorlog ook erkennen dat geweld een te duur middel is om het imperium te handhaven, zeker voor Groot-Brittannië alleen. De bekostiging van het imperium vroeg om een nieuw model voor samenwerking, waarbij dominions gelijk participeerden met Engeland.

Een paradox is dat de Britten, door het winnen van de oorlog, het voor de Afrikaners mogelijk maakten hun tegenstellingen te overwinnen. De Boerenoorlog verenigde de Afrikaners als niets gedaan kon hebben. Omdat Transvaal overwonnen was, kwam daarmee de weg vrij voor een nieuwe Boerenelite, die wel tot overeenstemming met Engeland kon komen, en tot een vergelijk met de andere koloniën. Daardoor werden de Transvaalse leiders ook de bestuurders van de Unie. De Afrikaners hadden samen met de gematigde Britten een meerderheid, en daardoor konden zij binnen de Unie voor langere tijd het bestuur domineren.

Een paradox is ook dat de Engelsen moesten constateren dat zij hun strategische doelen, stabiele goudaanvoer en veilige havens, door de oorlog te winnen niet gewaarborgd hadden, maar aangewezen waren op de samenwerking met de Afrikaners. Dit gaf de koloniën Transvaal en Oranjerivier reeds in 1907 de mogelijkheid om zelfbestuur te krijgen en maakte het mogelijk al in 1910 een Unie van Zuid-Afrika tot stand te brengen. Het compromis was dat Zuid-Afrika wel deel uitmaakte van het Britse Rijk, maar intern zelfstandigheid had.

Transvaal verloor zijn agrarisch conservatieve Calvinistische identiteit en werd de industriële provincie van de Unie, met veel grondstoffenwinning, die de motor van de economie van Zuid-Afrika vormde. De egalitaire maatschappij van pioniers in Transvaal ontwikkelde zich al voor de oorlog naar een tweedeling tussen rijken en armen. Door de oorlog werd deze tendens versterkt. Er ontstaat een rijke bovenlaag van mijneigenaren en grote boeren en een brede laag daaronder van arme blanken zonder land. De verarmde blanken zijn echter wel stemmers en dus van belang voor de elite. Ten koste van de zwarte bevolking werd deze blanken een positie gegeven als middenlaag tussen zwarte arbeiders en eigenaren. Sleutel tot het snelle economische herstel is de grote lening van 35 miljoen pond die Engeland bereid was te geven om het land weer op te bouwen. Een investering die zich weer terugverdiende uit de goudwinning en door de gemoderniseerde agrarische sector.

Oranje Vrijstaat was voor de oorlog al een vrij stabiele agrarische maatschappij. Na de oorlog ontstonden mogelijkheden tot export binnen het Britse imperium, hetgeen een impuls gaf aan de modernisering van deze sector, zodat een op de agrarische export gerichte provincie ontstond. De oriëntatie van Oranje Vrijstaat op De Kaap veranderde en richtte zich op Transvaal. De Kaap verloor de politiek dominante positie die het in de negentiende eeuw had, maar kreeg financiële compensatie, evenals Natal. Een aantal inwoners trok naar Transvaal, omdat daar werk was. Natal was het meest Engelse deel van Zuid-Afrika, maar doordat de Engelse dominantie niet gerealiseerd werd, heeft Natal nooit een belangrijke positie gekregen.⁹⁹

Het goud is één van de bepalende factoren in de ontwikkeling van Zuid-Afrika. De stabiliteit van de aanvoer van goud was door de Boerenoorlog onderbroken van 1899 tot 1905, toen de productie weer op het vooroorlogse niveau kwam. Omdat de gouden standaard de basis was voor het financiële stelsel van de wereld, was daarmee een veel groter probleem ontstaan dan de paar maanden onderbreking die aan het begin van de oorlog voorspeld werd. De Boerenoorlog had dus wereldwijd gevolgen voor de

⁹⁹ R.T.Shannon, *The crisis of imperialism, 1865-1915* (London 1974) 325.
FAA Koreman studentnr. 3362248 14-06-2012

stabiliteit van munten en de omvang van de handel. Na 1905 was de aanvoer van goud uit Zuid-Afrika weer stabiel en daarmee het doel van Engeland gerealiseerd.

De druk om voldoende goedkope zwarte arbeidskrachten te krijgen voor het werken in de goudmijnen was er vanaf het eerste moment dat goud gevonden werd. Zwarte arbeiders werden eerst genoodzaakt in de mijnen te gaan werken door een agrarische crisis, veroorzaakt door droogte, dierziekten en sprinkhanenplagen. Later werden de zwarte boeren gedwongen trekarbeiders te worden, door de concurrentie van grote moderne boerderijen en door overheidsregels en belastingen. De lage lonen hebben de winstgevendheid van de mijnen echter op den duur niet kunnen handhaven en uiteindelijk moest mechanisatie uitkomst bieden.

De Engelsen trokken onder meer ten strijde om de positie van de zwarten te verbeteren, maar hebben dit niet bereikt, en er op beslissende momenten ook geen moeite voor gedaan. Sterker nog, toen er een tekort aan zwarte arbeiders voor de goudmijnen ontstond hebben de Engelsen Transvaal zelfbestuur gegeven, onder de conditie dat dit probleem opgelost zou worden. Hoewel Engeland geen Chinese contractarbeiders wilde laten werken in de mijnen als moderne “slaven”, accepteerde Engeland wel een vergelijkbare slechte arbeidssituatie voor de zwarte arbeiders. Het doel van Engeland, dat er voldoende goedkope arbeidskrachten waren om de goudmijnen aan de gang te houden, werd in ieder geval bereikt. Daarmee is het arbeidersvraagstuk opgelost ten koste van de zwarten en met voorbijgaan van Engeland aan beloftes over een gelijke positie voor de zwarte bevolking.

Geconcludeerd kan worden dat er sprake is van continuïteit in het proces van de eenwording van Zuid-Afrika. De groei naar eenheid is eerst onderbroken, maar daarna versneld door de Boerenoorlog. De economische en sociale eenheid die Zuid-Afrika al in de negentiende eeuw vormde, is verbroken door de conflicten over politieke suprematie tussen Engeland en Transvaal aan het einde van deze eeuw. Maar de krachten die eenheid nastreefden konden binnen drie jaar na de oorlog al de overhand krijgen en al in 1910 tot een politieke eenheid komen, die in de voorgaande eeuw onmogelijk was geweest. Het compromis was de acceptatie door Zuid-Afrika van een positie binnen het Britse Rijk, in ruil voor de acceptatie van Engeland van zelfbestuur voor Zuid-Afrika onder een elite uit Transvaal. Zuid-Afrika waarborgde de goudwinning en veilige havens voor Engeland en organiseerde zich als staat zo dat de grondstoffenwinning gewaarborgd werd. De welvaart die dit bracht werd over het hele land verdeeld, waardoor er stabiliteit tussen de provincies was. Het land werd welvarend, bestuurd door een elite van Boerenleiders en mijneigenaren, gesteund door een blank middenkader, maar dit alles ging ten koste van de zwarte bevolking.

Literatuur

Bundy, C., *The Rise and Fall of the South African Peasantry* (Londen 1979).

Cain, P.J., 'British Radicalism, the South African crisis, and the origins of the theory of Financial Imperialism', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 173-193.

Davenport, T.R.H., *The Afrikaner Bond, The history of a South African political party, 1880-1911* (Cape Town 1966).

Dubow, S., 'Imagining the New South Africa in the era of reconstruction', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 76-95.

Feinstein, C., *An Economic History of South Africa: Conquest, Discrimination and Development* (Cambridge 2005)

Hancock, W. K., J. van der Poel (ed.), *Selections from the Smuts Papers* (Cambridge 2007).

Hyam, R., P. Henshaw, *The Lion and the Springbok. Britain and South Africa since the Boer War* (Cambridge 2003).

Le May, G.H.L., *British supremacy in South Africa, 1899-1907* (Oxford 1965).

Mabin, A., B. Conradie (ed.), *The confidence of the whole country, Standard Bank reports on economic conditions in Southern Africa, 1865-1902* (Johannesburg 1987).

Marks, S., 'Southern and Central Africa, 1886-1910', *The Cambridge History of Africa*, deel 6 (Cambridge 1985) 422-492.

Nasson, B., *The Boer War, The struggle for South Africa* (Cape Town 2010).

Rensburg, A. P. J. van, 'Die ekonomiese herstel van die Afrikaner in die Oranjerivier-Kolonie, 1902-1907', in: *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, jaargang 30, deel 2 (Kaapstad 1967) 134-347.

Ross, R.J., *A concise history of South Afrika* (Cambridge 1999).

Sachs, A., *Justice in South Africa* (Berkeley 1973).

Sacks, B., *South Africa, an imperial dilemma. Non-Europeans and the British Nation, 1902-1914* (Albuquerque 1967).

Searle, G.R., 'National Efficiency' and the 'Lessons' of the war', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 194-211.

Shannon, R.T., *The crisis of imperialism, 1865-1915* (London 1974).

Smith, I.R., 'Capitalism and the War', in: D. Omissi and A.S. Thompson (ed.), *The impact of the South African War* (New York 2002) 56-75.

Spoelstra, B., 'Die bewindsaanvaarding van die Botha-Regering oor Transvaal as selfregerende Britse Kolonie in 1907', *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, jaargang 16, deel 2 (Kaapstad 1953) 307-388.

Vatcher Jr., W.H., *White Laager, the rise of Afrikaner nationalism* (London 1965).

Vermooten, F., 'Transvaal en die totstandkoming van die Unie van Suid-Afrika', *Argief-jaarboek vir Suid-Afrikaanse geskiedenis*, jaargang 20, deel 2 (Kaapstad 1957) 1-262.

Verdrag van Vereeniging, vredesverdrag op 31 mei 1902 overeengekomen te Vereeniging en te Pretoria gekekend, waarmee de Boerenoorlog beëindigd werd.

Walker, E.A., 'Lord Milner and South Africa', *Proceedings of the British Academy* deel 28 (London 1942) 155-178.

Wet, C. R. de, *Three Years War* (Londen 1902).